Jegyzetek

(1) 3. ⟨üduözülülne⟩ üduözülhetneis /het betoldva/
8. isteni ⟨utan⟩
9. ⟨az⟩ Atia
14. És emeld fel a szennyből a szegényt. vö. ISám 2,8; Zsolt 113,7.
16. ⟨igaz⟩ kegielmes /betoldva/
19. profetaknall /k betoldva/
19. Euangelistaknall /k betoldva/
21. a margón: Ezek 33.
21-25. Ez 33,11.
26-33. Ez 33,14-16.
34. a margón: Ezek 34.
34-33. Ez 34,31.
36. a margón: Esa 1.
36-(2) 9. Iz 1,17-19.
(2) 5. ⟨ueress⟩ fekete zederiess /betoldva/
11-12. Mt 11,28.
15-16. Mt 17,5; 3,17.
18-19. Jn 14,13.
20-21. inuenietur /betoldva/
20-22. "Zörgessetek és megnyittatik néktek ... keressétek és megtaláljátok." Mt 7,7. - Adjatok, kérjetek, zörgessetek, keressetek.
26. mint ötödik evangélista
26-31. Iz 43,25.
32-34. Lk 11,13.
33. ⟨attok⟩
36. a margón: paulus
36-37. ITim 1,15.
(3) 2. az te /betoldva/
7-9. Iz 66,2.
21-22. uilagosich /betoldva/

24. es /betoldva/
32. es /betoldva/
33. Es /es-ből javítva/
36-(4) 1. Jn 14,23.
(4) 2-4. IKor 3,16.
20. /hálaadást/
22. sem Remmon /betoldva/
22-23. Belial /Beliar/: az Antikrisztus jelképe vö. 2Kor 6,15. - Dagon: a filiszteusok istene - Remmon: szíriai viharisten vö. 2Kir 5,18. - Astarót /Astarte/: sémi termékenységistennő
31. tekozlo /betoldva/
32-34. Lk 15,21; vö. Mt 15,26-27.
34-35. a margón: Sofon: CSB mpria
35-36. Szof 1,12.
(5) 6. ⟨inn⟩ in
5-8. "Talpától fogva tetejéig nincsen e testben épség." Iz 1,6. - "És ne perelj a te szolgáddal" Uram, "mert egy igaz sem találtatik teelőtted az élők közül." Zsolt 143,2
9-10. "Íme, én álnokságban fogantattam, és az én anyám bűnben melengetett engem." Zsolt 51,5.
11-13. "Ha a mi bűneinket megtartod Isten: Uram kicsoda maradhat meg." Zsolt 130,3. - "De kicsoda tudhatja a vétkeket? az én titkos bűneimtől tisztíts meg engemet. Tartóztasd meg a te szolgádat a vakmerő bűnöktől." Zsolt 19,13-14.
16. /meae/
16-18. "Az én ifjúságomnak bűneiről és az én vétkeimről meg ne emlékezzél ... Uram" /Zsolt 25,7./ a te nevedért, ami szent örökkön örökké.
19. En⟨gemet⟩ ertem /betoldva/
19. maasokatt /masokert-ből javítva/
33. MERT /javítva/
(6) 2. "De az Isten igaz, ki nem hagy titeket feljebb /kísértetni/ annál." IKor 10,13.
3-4. "Élek én, azt mondja az Úr Isten. Nem akarom a hitetlen halálát, hanem hogy ... kitérjen /az ő útjáról/ és

éljen." Ez 33,11.

6-9. "A lélek kész, de a test erőtlen" Mt 26,41. - "Jó énnékem, hogy megaláztál, hogy megtanuljam a te parancsolataidat." Zsolt 119,71. - "Azoknak, akik Istent szeretik, mind javukra van." Róm 8,28.

8. ⟨et statuta⟩ tuas ⟨tua⟩

16-17. "Az én dicsőségemet másnak nem adom." Iz 42,8.

25. laus ⟨tua⟩ nostra

25. ex te /betoldva/

25-26. Mert dicsőséged benned van, a mi dicsőségünk pedig tőled, általad és benned van.

30-32. És súlyos teher nehezedik rám, olyannyira, hogy "ha a mi bűneinket megtartod, Isten: Uram, kicsoda maradhat meg." Zsolt 130,3.

(7) 6-11. Ha igéd nem lett volna testté érettünk, és nem lakoznék bennünk az ő Szentlelkénél és az ő Szentlelkével: veled és örökkévaló Atyánkkal is, aki azt mondta /vö. Jn 1,14./: én és az Atya egy vagyunk." Jn 10,30. - "Aki engem szeret, az én beszédeimet megtartja, ... ahhoz megyünk és annál maradunk." Jn 14,23.

11. "megfehérített fal" Csel 23,3; vö. Ez 13,10-15; Mt 23,27.

15. De bármiképp is van: "Isten kegyelme által vagyok, ami vagyok" /IKor 15,10./ a jóban:

21. lelkieke⟨..⟩r /betoldva/

26. köuektöll /betoldva/

27. üdöknek /üdögnek-ből javítva/

28. ördögnek ⟨tar⟩

32-33. "Hogy semmi hamisság ne uralkodjék énbennem" /Zsolt 119,133./, és ne uralkodjék halandó testemben a bűn. vö. Róm 6,12.

34-35. Kegyelmedből vagyok, ami vagyok. vö. IKor 15,10.

(8)10-11. "Tenéked, csak tenéked vétkeztem, és gonoszságot cselekedtem a te szemeid előtt, hogy igaznak ítéltessél a te beszédeidben, és tiszta légy, amikor ítélsz". Zsolt 51,4; vö. Róm 3,4.

12-13. "Ha a mi bűneinket megtartod Isten: Uram, kicsoda ma-

radhat meg." Zsolt 130,3.

20-21. Zsolt 79.10.

22-23. Mt 27,40: Mk 15,31-32.

27-28. Somlyai Báthory Gábor /a későbbi erdélyi fejedelem/ és Báthory Anna, Somlyai Báthory /VI./ István és Bebek Zsuzsanna árván maradt gyermekei, akiket Ecsedi Báthory István 1601 tavaszán magához vett azzal a feltétellel, hogy áttérnek a kálvinista vallásra.

29. Felesége Homonnai Drugeth Fruzsina volt. 1579-ben házasodtak össze.

31. te /de-ből javítva/

(9) 6-12. És ki igaz útmutatást adsz, adj segítséget is. Mindenki előtt váljék nyilvánvalóvá, hogy kívüled nincs igazságos és örök Jehova Isten. vö. 5Móz 4,35; 32,39; Tób 13,4; Jud 9,19; Mk 12,32. - Ki nem szunnyadsz és nem aluszol, Izrael királya, ki Izraelt őrzöd. vö. Zsolt 121,4. - Te nem bánod meg adományaidat Uram. vö. Róm.11,29. Senki nem ragadja ki kezedből a te juhaidat Uram, a te juhaid hallgatnak a te szavadra, vö. Jn 10, 11-16. - Adj és parancsolj Uram!

11. tuis /betoldva/

11. domine /betoldva/

16. en /betoldva/

21-23. Oz 11,9.

(10) 14-17. Zsolt 51,4; vö. Róm 3,4.

18-22. Bár ezt a helyet: hogy győzedelmes légy, amikor vádolnak, úgy is értelmezem, hogy amikor te, Igaz Bíró, méltán megítélsz minden embert, győzedelmeskedsz; ez azt is jelenti: meggyőzetsz általunk, nyomorult bűnösök által, fiad érdeméért, a Szentlélek által.

(11) 10-11. mint szülő nő szólítottál meg engem. vö. Iz 42,14.

22-23. Lk 19,44.

24. zep ⟨la⟩

(12) 8. öruendez ⟨lelke⟩

11. tanachyadoknak /tanachyok-ból javítva/

19. occultis ⟨parce⟩

19-20. vö. Zsolt 19,13-14; ld. az (5) 12-13. jegyzetét.

(13)27. sem ⟨erdemlene⟩
30. Nem /Hem -ből javítva/
(14) 2. büntől /n-je t-ből javítva/
2. dögg: ⟨?⟩
7-10. a margón: Sofon. & diluium etc. - Szof 1,12.
24. profetanak ⟨init⟩
(15) 1. öröke /k-ja javítva/
11. lezez/lezek-ből javítva/
16. es /betoldva/
17-18. "Mert nem hagyod az én életemet a koporsóban, és nem engeded, hogy a te szented rothadást lásson." Csel. 2,27; Zsolt 16,10.
19-22. Mert életemet szeretetedbe fogadtad; és nem engedted, hogy rothadásra, örök gyehennára jusson a te szented, kit a Szentlélek és fiad vére által megszenteltél. Mert ezért könyörög hozzád a szent. vö. Csel 2,27.
33. böseges ⟨böseges⟩ /betoldva/
(16) 3-5. a margón: Johanis. 5 capite.
4. hiuen ⟨zerelemmel⟩
18. azert, ⟨hanem⟩
18. hanem /betoldva/
33. büneimet /javítva/
(17)11. minden ⟨kesertetembenn⟩ kesertetimbenn
24. te /betoldva/
37-(18) 1. "Mert hiábavaló az emberi segítség" Zsolt 60,11; 108,12.
(18) 9. lezez /javítva/
13. ⟨igazb⟩ meltosagossb /m-je betoldva/
17. Egek /E-je javítva/
32. ök ⟨tag⟩
(19) 1. es ⟨ak⟩
2-3. senki sem szerezhet magának, ha nem az egekből kapja
22. /tetemenidertis/
31-32. 1599-ben, a régi naptár szerint augusztus 18-án: pontosan Heléna napján, délután 3 és 4 óra között. - XIII. Gergely 1582-es naptárreformját Magyarországon 1588-ban foglalták törvénybe, de egészen a XVII. szá-

zad közepéig használták a régi naptárt is.

(20) 7. az ⟨köio⟩

16. november 8-án (az új naptár szerint)

(21)10. az /es-ből javítva/

24. ingyen való irgalmadból

30. "Gyógyíts meg Uram engem, és meggyógyulok." Jer 17,14; Zsolt 119,117.

31. /dealbabor/

31-33. "Moss meg engemet és fehérebb leszek a hónál." Zsolt 51,7. - "Térít meg engem, és megtérek." Jer 31,18; Siralmak 5,21. - Mert segítséged nélkül tehetek bármit anélkül, hogy előbbre jutnék. vö. Jn 15,5.

(22)11. uereed /3. e-je betoldva/

13. Es /betoldva/

19. ⟨jo akarom⟩ zolzolom

37. igéd szerint, Uram

37-(23) 1. Mt 9,12; Mk 2,17; Lk 5,31.

(23) 2. Siralmak 5,21.

5. Mert nem tudja az ember, vajon gyűlöletre méltó-e, vagy szeretetre. vö. Bölcs 9,3-4.

6. itileti /leti betoldva/

7-9. "hogy sok háboruságok által kellene" a mennyek "országába mennünk." Csel 14,22.

19. lenni ⟨az⟩

36. o es /s betoldva/

(24)13. Josáfát - Juda királya /2-3Kir/

21-23. Mt 11,28.

24-27. "...s szívükben megkeseredtek, és mondták ... mit cselekedjünk, atyánkfiai férfiak?" Csel 2,37. - És az utolsó időben úgy lesz, hogy "valaki az Úrnak nevét segítségül hívja, megszabadul." Jo 2,32.

30-31. Mert az idők, és mindaz, ami létezik, tőled, általad és benned léteznek. vö. Róm 11,36.

(25) 6-7. Én teremtettem, én hordozom és tartom meg az elgyengült egyházat. vö. Iz 46,4.

18. /Mind/

18-19. Isteniseged /d-je g-ből javítva/

19. egy személyben
20. tökéletes Isten, tökéletes ember
23. öletell /öletett-ből javítva/
23. temmettetell /temmettetett-ből javítva/
23. ⟨fel tam⟩ menibe
23. mentel /ment-ből javítva/
24. tamadottal /al betoldva/
34. ahol te vagy, Ádám
(26) 1. Kereztelö /betoldva/
1. Janosnakis /nakis betoldva/ ⟨elsö Euangelistanak⟩
2-3. Jn 1,28-36.
5-7. Lk 2,14.
11. /Christus/
15. /lehetek/
23. ki /betoldva/
26. (és ugyszólván)
(27) 4. /nemellyek/
12-13. 2Kor 12,9.
18. est /betoldva/
18-19. aki az út, igazság és az örök élet. vö. Jn 14,6.
26. /en/
(28)13. ö ⟨ze⟩
34. bennönk ⟨egül⟩
36. /segichegedböll/
(29) 8. sem ⟨?⟩
15. a régi naptár szerint augusztus 18-án
18. ezt ⟨irom⟩
18-19. a régi naptár szerint 1604. augusztus 20-án
24. mielőtt még hozzád kiáltanék vö. Iz 65,24.
32-33. vétkeztem ellened Úr Isten
36-(30) 2. Zsolt 51,4.
(30)19. büneimnek /büneimet-ből javítva/
23. segichegedböll /segichegedröl-ből javítva/
31. farattam /f-je l-ből javítva/
(31) 6. minkett /mindett-ből javítva/
18. az ⟨?⟩ eltetö
34-35. "Jöjjetek énhozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és

megterheltettetek, és én megnyugtatlak titeket." Mt 11,28.

36. Senki, aki őbenne bízik, meg nem szégyenül. vö. Iz 28,16.

37-(32) 1. "Élek én, azt mondja az Úr Isten: Nem akarom a hitetlen halálát, hanem hogy a hitetlen kitérjen az ő útjáról, és éljen." Ez 33,11.

(32) 2-3. Isten "minden embert akar üdvözíteni, és hogy az igazságnak ismeretére jussanak." 1Tim 2,4.

4-6. "Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adta" érte, "hogy mindenki, aki" látja, és "hisz őbenne ... örök életet vegyen." Jn 3,16.

7-8. Romlásunk önmagunktól van, üdvösségünk egyedül tebenned, Uram.

11. tüllemis /t-je e-ből javítva/

11. Christus /h-ja e-ből javítva/

22-32. Báthoryt is meghívták az 1604. február 3-ra meghirdetett országgyűlésre, Pozsonyba. Ő azonban ekkor már tartózkodott a nyilvános szereplésektől, s így az országgyűlésre sem ment el. Ekkor mondta állítólag, amit Szepsi Laczkó idéz: "Elmennék a gyűlésbe, ha Ecsed vára eljönne velem." /Mikó Imre: Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár, 1858. III. tom. 46. p./

33-36. Báthory házasságából nem született gyermek, csak egy törvénytelen fia volt /Báthory Pál/, így vele megszakadt a Báthory család Ecsedi ága.

34. mert te mindenható vagy

(33)15. uetkezem /3. e-je t-ből javítva/

15. Adamnak /adamnak-ból javítva/

19. arattanak /r-je betoldva/

34. halny ⟨egiütt⟩

(34) 2. Halakat /l-je k-ból javítva/

4. Es /es-ből javítva/

8-12. "Tudom Uram, hogy az embernek útja nincsen az ő tulajdon hatalmában, sem az úton járónak, hogy a maga lépését igazgassa." Jer 10,23. -"Ostorozz meg Uram engem, de a te ítéletedben, ne haragodban, hogy engem el ne

ronts." Jer 10,24.

9. preparet ⟨gressum⟩

(35) 8. legg /legi-ből javítva/

26. hazas ⟨nep⟩

(36) 10-11. auicenna /Avicenna, Ibn Szina, 980-1037/: tadzsik származású természettudós, orvos, filozófus; a bagdadi főiskola tanára volt, leghíresebb munkája a Kanun /orvosi törvények könyve/ - galenus /Galénosz, 131?-201?/: görög származású római orvos - hipocrates /Hippokratész, ie. kb. 460-377/: görög orvos és természettudós - teofrastus /Teophrasztosz, ie. 373-288/: görög természettudós és filozófus, egy ideig - Arisztotelész utódaként - a peripatetikus iskola vezetője volt - uesalius /Vesalius, Andreas, 1514-1564/: németalföldi származású orvos, a tudományos anatómia megteremtője; a padovai egyetem tanára volt, legfontosabb műve a "De humani corporis fabrica"

25-26. /gondolatimnak/

35. mind /d betoldva/

(37) 5. Szanherib - Assziria királya /2Kir 18,14-16./

5-12. Báthory itt Belgiojoso nála tett látogatására utal, Szepsi Laczkó Máté jelentése szerint a generális azért ment Ecsed várába, hogy megtudja: "micsoda állapotban legyen Báthory István? Kelljen-e félni tőle vagy nem?" Hogy a látogatásnak ürügyet szolgáltasson, a császár számára pénzt kért kölcsön Báthorytól. Az azonban "fő ember szolgáit /kik sokan vannak/ mindenfelől behívatá Ecsedbe, drabantjait megszaporította", s a kért pénzt sem adta oda Belgiojosonak, aki "elálmélkodott a számtalan udvari népen", és távozásakor így szólt: "Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagy herceg!" /Mikó i.m. III. tom. 64. p./

7. 1604. október 2-án itt járt Jakab János generális /ti. Belgiojoso/

18. IhoN /N-je H-ból javítva/

25. ugia /betoldva/

(38) 1. /oraiaiglannis/

14. maas /2. a-ja s-ből javítva/
31. nieluönknek /1. e-je betoldva; l-je e-ből javítva/
(39) 2. kenches⟨h⟩
4. keuelieket /lieket betoldva/ ⟨es az zegenieken⟩
13. paartom /2. a-ja betoldva/
29-30. gyötrődő és bánatos lélekkel
34. noha tantorottam /Báthory bekeretezte/
35. Istennek /Istenemnek-ből javítva/
(40) 8. igiretidbenn /3. i-je e-ből javítva/
(41)15. tartozthattassam /tartozthathassam-ból javítva/
19. uram ⟨az⟩
31. /kertben/
(42) 1. /mongiak/
6. tulaidon /betoldva/
9. Irgalmassagod /I-je e-ből javítva/
15. itattad /d-je t-ből javítva/
(43) 6-10. /Báthory saját kiemelése/
15. erdemönk /javítva/
37. Mertt /2. t-je e-ből javítva/
(45) 3-4. Lk 2,14
21. Atiadnak /2. a-ja betoldva/
(46) 2-3. /kertben/ - a Gecsemáné kertjében, ahol a tanítványok az intés ellenére elaludtak /Mt 26,36-46; Mk 14,32-42; Lk 22,39-46./
15. Mirjam - prófétanő, Mózes és Áron nővére
16. ez uilagon /betoldva/
37. /mechet/
36-(47) 1. Iz 42,3.
(47) 2. ld. (25) 6-7. jegyzetét
3-4. Iz 66,2.
5-6. Mt 10,32; Lk 9,26.
17-18. Isten tulajdon vérével szerezte az anyaszentegyházat: Apostolok cselekedetei. vö. 20,28.
19. Mj /M-je javított/
22. uetetetie /3. t-je d-ből javítva/
30. alzoll /z-je s-ből javítva/
30-31. Zsolt 121,4.

32-34. vö. Jn 10,11-16.
35. uram /m-je betoldva/
35. oztan /n-je betoldva/
(48) 1. feR /R-je javított/
1-2. Isten, ki tanácsod adsz, ígérsz és végre is hajtasz, adj segítséget is!
3-6. ld. (9) 6-9. jegyzetét
6. Israel /betoldva/
6. qui ⟨das consilium⟩
7. "és a te szentlelkedet ne vedd el éntőlem" Zsolt 51,11.
15. "hogy alkalmasok vagyunk, az Istentől van" /2 Kor 3,5./, ó Istenünk.
21. és azt mondják: "hol van az ő Istenük?" Zsolt 79,10.
25-27. ha ez az a Krisztus, az Isten kiválasztottja, és Krisztus, Izraelnek ama királya, szálljon le most /ti. a keresztről/, hogy lássunk és higgyünk. vö. Mt 27,42; Mk 15,32.
28-31. Ó drága Jézus, ki értem, érettünk, mindannyiunkért gúnyoltattál az istentelenektől keresztfád oltárán, s atyádtól kiengeszteltettél, adj vígasztalást nékem, nyomorult bűnösnek most, és mindenkor, halálomban is.
29. tuae ⟨ill⟩
32-34. Szeretnék feloldoztatni és veled élni, mert "tudom, kinek hittem" /vö. 2 Tim 1,12./: te vagy az, Jehova, Jézus Krisztus, Uram és Istenem.
(49) 12. uram /m-je betoldva/
24. hihessönk /2. h-ja y-ból javítva/
35. Adamot /adamot-ból javítva/
(50) 6. uram /r-je u-ból javítva/
22-23. "meg ne gyaláztassam" mondja Dávid, mert "Te benned bíztam" Zsolt 31,1.
23. ayt /y javítva/
(51) 24. Iz 1,18.
25. Szof 1,12.
30. angaloknall /ll-je javított/
(52) 2-3. hyrdetem /h-ja d-ből javítva/
6. köniörgesemel, ⟨hatama⟩ hatamat /betoldva/

19-20. Jn 14,2.
(53) 6. rea /ę-ból javítva/
11. ezer /er betoldva/
25. christusbann ⟨de mindazaltall⟩
(54)15-16. Ne uralkodjék halandó testemben a bűn. vö. Róm 6,12.
26. fel ⟨uet⟩
(55) 2-3. Zsolt 62,2; 27,8.
10. könyörgesimett /könyiörgesemett-ből javítva/
34. hizem /hizek-ből javítva/
(56) 4. Mertem /kertem-ből javítva/
(57) 6. örök halal /örök betoldva/
13. "hogy az én házamba jöjj" Mt 8,8.
17. bármilyen is legyek
19. My /M-je javítva/
23. ziuet ⟨lelket⟩
31-32. 1Móz 18,27.
32-33. Zsolt 26,9.
(58) 3. Mert "aki végiglen megáll, megtartatik." Mt 10,22; 24,13.
8. zeremessedben /ssedben betoldva/ - /zerelmessedben/
9. Szeretett minket az ö szeretetében.
11. giümölchiöztesd ⟨az⟩
16-17. ld. (48) 15. jegyzetét
18. /hanem ha/
20. Ezokaert /betoldva/
20-22. Zak 12,10.
24. s mind /betoldva/
25. ⟨es⟩ es
(59) 1-2. a görögöknek bolondság, a zsidóknak botránkozás vö. 1Kor 1,23.
3. Christus /christus-ból javítva/
4. ami igazság
9. aki mindenható vagy
24. Netalan /N-je javítva/
26. "és mit cselekszel a te nagy nevednek?" Józs 7,9.
29. nem ⟨kerek⟩

30. Niakamban /Ni fe-ből javítva/
37. Meliet /M-je javítva/
(60) 1. "Hirdetem az Úrnak dolgait" /Zsolt 118,17./ "az élőknek földjén." Zsolt 116,9.
13-14. Mt 27,46; Zsolt 22,1.
21-22. "Ó Isten bölcsességének ... mélységes gazdagsága, mely ... végére mehetetlenek az ő útjai?" Róm 11,33.
34. Moloch /Melkart/ - kánaáni és föníciai istenség
35. a 44b oldalon az első két sor hiányzik, a 3. sor: D/...../ /D javítva/
(61)17. gondolatimnak ⟨el⟩
24. meg ⟨kerh⟩
27. segichigere /segichigenek-ből javítva/
29. holdnak /d-je betoldva/
(62)16. uelem ⟨akik⟩ mik /betoldva/
18. mik /mig-ből javítva/
21. myray ⟨feletönk⟩ tonk
34-35. "Kinek ellenálljatok, erősek lévén a hitben." 1Pét 5,9.
(63) 8. az altal /egi altal-ból javítva/
10-11. emlekezeel /5. e-je betoldva/
11. Izrael fiait Egyiptomban a téglakészítés keserves robotjára kényszerítették. vö. 2Móz 5,6-9.
12. neuedert /neuedröll-ből javítva/
12. /palea/
12-14. Kiknek polyva nem adatik, s kétannyi munkát /?/ követelnek tőlük. Sőt, a csecsemők torkát elmetszik, megfojtják őket. vö. 2Móz 5,5-18.
25-27. Préd 7,20.
26. Rege /R-je javítva/
26-27. Salamon király tanubizonysága szerint
31. chiak /betoldva/
(64) 6. Wyll /W-je f-ből javítva/
14. /köniörölly/
15. igen /betoldva/
(65) 6-7. a szent és oszthatatlan háromság közös szándéka és végzése alapján

16. koporsokban /2. k-ja betoldva/
20-21. tökéletes boldogságban
(66) 3. ki ⟨io⟩
17. mert abban van az üdvösség
22. kekeuell /bekeuell-ből javítva/
22-23. Jn 15,5.
25. anni /ami-ből javítva/
32. romolljonk ⟨telliesse⟩
(67) 3-5. Növeld hitünket /vö. Lk 17,5./, "taníts minket imádkozni" /Lk 11,1./, segíts gyarlóságunkon /vö. Mk 9,22./, növeld a hitet, a reményt, a szeretetet, amelyek közül legnagyobb a szeretet. /vö. 1Kor 13,13./
19. Rendbeli /R-je javítva/
37. /utakat/
(68)15. Istenemnek ⟨uagy te⟩
20. nyaualiast ⟨ostz⟩
(69) 8. uagj /a-ja betoldva/
11. irgalmassagot /r-je betoldva/
13-14. örülnek Isten angyalai egy megtérő bűnösnek vö. Lk 15,7.
19-20. Zsolt 114,4.
21-22. és hirdették az Isten nagyszerű tetteit vö. Sir 17,8; Csel 2,11.
30-37. 1604. október 10-én Lőcse polgárai fegyverrel űzték el Pethe Márton királyi helytartót és katonáit, akik a város lutheránus templomát katolikus kézre akarták adni.
32. 1604. október 17.
(70)10. ki⟨nek⟩
10. Istensegedben /d-je betoldva/
10-11. embersegedbenn /d-je betoldva/
11. allapatombann /allapatodbann-ból javítva/
13. uagiok ⟨s az is⟩
28-29. 2Kor 6,14.
30. neked /d-je tt-ből javítva/
(71) 5. hogi /betoldva/
6. uetkeymert /m-je t-ből javítva/

28. hogy megfontoltan járhassak.
36-37. a Szentlélek kilenc ajándéka: Gal 5,22.
(72) 1. kegies /betoldva/
28. Christus /christus-ból javítva/
34. Christusom /christusom-ból javítva/
35-36. Jn 15,5.
37. Jn. 6,44.
(73) 1-3. Jn 15,14.
3-6. Jn 15,26.
6-8. János 1: az igazság Krisztus, tehát a Szentlélek, a Fiú és az Atya lelke. vö. Jn 1,17.
9-10. "Ama vígasztaló szent lélek pedig, kit az én Atyám az én nevemben elbocsát" Jn 14,26.
11-13. "Én pedig kérem az Atyát, és más vígasztalót bocsát néktek, hogy veletek maradjon mindörökké. (Tudniillik) az igazságnak lelkét..." Jn 14,16-17.
17. Kik /kik-ből javítva/
27-28. hiábavalóság minden ember élete vö. Préd 1.2-; Iz 40,17.
31. Mert "megcsal a ló a megszabadításban..." Zsolt 33,17.
37. örök /betoldva/
(74)15. kapdosok /kapdosoo-ból javítva/
18. niaualiaym⟨?⟩mbann
24. ISTen /iSTen-ből javítva/
(75)12. a te jóságod szerint
17. "Közel van az Úr mindenkihez, ki őt segítségül hívja." Zsolt 145,18.
18-20. "Kérjetek és megadatik ... zörgessetek és megnyittatik." Mt 7,7; Lk 11,9. - Dávid: "És hívj engem segítségül a te nyomorúságod idején" Zsolt 50,15. - Jóel: "valaki az Úrnak nevét segítségül hívja, megszabadul" Jo 2,32; vö. Csel 2,21; Róm 10,13.
28. akarhassak, ⟨ioho⟩
31-32. Az Ur által "élünk, mozgunk és vagyunk." Csel 17,28.
(76)13-14. ld. (8) 10-11. jegyzetét
(77) 8-9. Naaman Sirus - a szíriai Námán /Lk 4,27./
16. a margón: Ezec. 18. /30-32./

20. ITim 2 /3-4./, Pál: Isten azt akarja, hogy minden ember ... 2Pét 3, /9./ vö. Ez 18,32.
21-30. Ez 18,30-32.
33-35. Zsid 13,14.
(78) 1-(79) 8. Első szövegközlés: Régi magyar költők tára. XVII. század. Bp. 1959. 1. tom. 245-246. p.
(78) 2. aki három és egy vagy
7-13. Báthory a ritmikus prózából lassan versbe csúszik át, de verssorokra csak a 14. sortól tördeli
(79)12-(81)37. Első szövegközlése: Régi magyar költők tára. XVII. század. 1. tom. 246-248. p.
21. En /en-ből javítva/
22. Elegsegess /elegsegess-ből javítva/
23. Eröss /eröss-ből javítva/
25. Neked /neked-ből javítva/
26. Lezek /lezek-ből javítva/
27. Most /most-ból javítva/
35. Niolcadnapon /a-ja h-ból javítva/
(80) 3. /Az/
5. zamlalassok /2. s-e betoldva/
18. fia⟨uall⟩
25. Mert /mert-ből javítva/
28. Maga /maga-ból javítva/
(81)36-37. "hitt az Ábrahám" a reménységben, remény nélkül. 1Móz 15,6.; Róm 4,3; Gal 3,6; Jak 2,23; vö. Zsid 11,8.
(82) 7. honnan ⟨zempeteris⟩ zenttamasis /betoldva/
9-10. 1Pét 1,10-12.
19. a margón: [Micheas] 7. dauid 35
26. az asszonyi nemben megvetvén
27. a margón: mich. 7.
27-37. Mik 7,8-10.
31. enn /e-je y-ból javítva/
31. enn ⟨igassagaatt⟩ itiletemet /betoldva/
(83) 1. a margón: ps 35. dauid:
1-23. Zsolt 35,19-28.
8. JEhoua ⟨Isten⟩
20. Istent /betoldva/

22. JEhoua /J-je t-ből javítva/

(84) 5-12. Ám 9,8-9.

14. hayduknak - Mikor Báthory ezt a részt írta, Bocskai hajdúit éppoly rossz szemmel nézte, mint a törököt, vagy a "balonokat". Kegyetlenkedéseik az ő birtokait sem hagyták érintetlenül. Sok politikai-vallási és személyes sérelem érte még addig, míg végül Bocskai mellé állt.

20. menten /n-je r-ből javítva/;mennek /k-ja l-ből javítva/

23. nem /n-je javítva/

32. abrazoltatott ⟨tulaidon⟩

(85) 4. Naman Syrus - ld. (77) 8-9. jegyzetét

9-14. ahogy Kálvin a Genezishez /Mózes első könyvéhez írott kommentárjaiban írja/ 18. fejezet: Mi hát az oka annak, hogy állandóan számtalan ajándékát árasztja ránk, ha nem az, hogy miután egyszer átölelt minket atyai szeretetével, önmagát meg nem tagadhatja? Így bennünk valamiképpen önmagát és adományait dicsőíti meg. /Joannis Calvini opera omnia theologica. Tom. I. Commentarios in quinque Mosis complectens. Genesis seorsim ... Genevae, 1617. pp. 203-204./

15-16. Ezeket a szavakat Augustinus másképp mondja, ő így fogalmaz: Isten bennünk ajándékain kívül semmit nem dicsőít.

20. et /es-ből javítva/

20-21. Mert Isten vagy, és nem ember, te mondtad, Uram. vö. Oz 11,9.

22-25. Kálvin doktor ugyanott: Emlékezzünk arra, hogy Isten, akiből a mi jótevőnk lett, soha nem fárad el, míg egyes kegyelmi ajándékait másokkal tetézve üdvösségünket tökéletességre nem viszi. i.m. 204. p.

27. masinknakis /ink betoldva/

30. a margón: Ibidem

30-31. Ugyanott: a legsúlyosabb jogtalanságot követi el /az Isten ellen/ az, aki nem remél tőle többet, mint amennyit saját értelmével fel tud fogni.

(86)15-16. a kéziratban: oradiglan

17. /hálaadó/

30-31. "Tebenned bíztam Uram, kérlek soha meg ne gyaláztassam, a te igazságodban szabadíts meg engemet" /Zsolt 31,1./, mert Istenem vagy te.

(87) 1. Apja Ecsedi Báthory György, anyja Somlyai Anna volt.

28. et /betoldva/

28-30. hogy kiapadhatatlan kegyelmedből és irgalmadból, /te, aki pap vagy/ mindöröktől fogva a Melkisédek rendje szerint: vö. Zsolt 110,4; Zsid 5,6; 6,20.

(88)15. Oz 11,9.

23-29. Hogy adnálak az ellenségnek, Efraim, hogy engednélek oda téged, Izrael; úgy cselekedjem-e veled, mint Sodomával, mint Seboimmal? "megesett énbennem az én szívem, és egyszerre megszántam igyekezeteimet. Nem cselekszem az én haragom búsulása szerint, nem térek Efraim elvesztésére, mert Isten vagyok én, s nem ember, szent te közötted, és nem megyek be /haraggal/ a városba." vö. Oz 11,8-9.

25. peni⟨ni⟩tudines

26. secundum ⟨furor⟩

26. /meae/

30-32. Zsolt 51,4.

34. /itelnek)/

37. igiretid /igireted-ből javítva/

(89)19-25. Lk 11,8-10.

30-33. Lk 12,8.

32. zent /betoldva/

(90) 4. Dávid Ferenc /1520-1579/ - az erdélyi magyar lutheránusoknak második, a reformátusoknak és unitáriusoknak első püspöke. Báthory sokat támadja /majd hitvitázó traktusában is/ antitrinitárius nézeteiért.

6. A romlás bennem van, üdvösségem egyedül benned. vö. Oz 13,9.

10. 1Kir 17,9-24, Lk 4,26.

13-14. Ingyen való könyörületességedből és szeretetedből.

15-16. mert szomjazlak és éhezlek téged, igazságomat és örök életemet

25-30. Oz 11,9.
31-32. Ez 33,11.
(91) 4-5. ld. (8)11-12. jegyzetét.
5-9. és hogy megindítsanak könyörgéseink Jézus Krisztus, a te egyszülött fiad által: te, ki élsz és uralkodol háromságban és egységben örökkön örökké, Ámen. Hogy igaznak ítéltessél a te ígéreteidben.
8. Vt /javítva/
18-19. a margón: Augustinus &
26. Azoktollis /A-ja javítva/
30-31. a margón: Pavlvs &
30-31. "háromszor könyörögtem az Úrnak...", és válaszolt nekem: "Elég néked az én kegyelmem", ami benned van, "mert /az én erőm/ erőtlenség által /végeztetik el./" 2Kor 12,8-9.
36-37. mert te vagy Istenem és örökségem vö. Zsolt 142,5.
(92) 4. hiuhod /2. h-ja g-ből javítva/
6-9. Zsolt 51,4.
16. meg ⟨meg⟩
17. ualo ⟨itile⟩
27-32. Siralmak 5,21.
(93)14. erdemeet /4. e-je betoldva/
19-20. Mert az emberi segítség mit sem ér /vö. Zsolt 60,11./, "megcsal a ló a megszabadításban" Zsolt 33,17.
28-30. Mt 4,1; Mk 1,12; Lk 4,1.
30-32. 1Kor 10,13. vö. 2Pét 2,9.
33. Iz 27,8.
35-(94) 1. 1Pét 5,8.
(94) 2. vö. Csel 23,2; 2Kor 6,5; 11,23-24
14. chelekedetimben /h-ja javítva/
(95) 3-7. vö. Róm. 9 20-21, És 45,9.
19. uolna /u-ja javítva/
20. Vetekbenn /V-je b-ből javítva/
34-35. Mt 4,9.
36. Blandrata /Biandrata/ György /1515-1588/ - olasz orvos és teológus. Nagy szerepe volt az antitrinitarizmus ke-

let-közép-európai elterjedésében. A hetvenes évek végén már nem fogadta el az újabb radikális áramlatokat, s szerepet vállalt Dávid elítélésében.

(96)25-27. 5Móz 8,3; Mt 4,4; Lk 4,4.
25-26. ember ⟨hanem⟩
37-(97) 2. vö. Iz 30,15.
(97) 2. erössegem /1. e-je javítva/
2. a margón: Esaias
12. /rettegest/
21. Ismereted /Ismeretett-ből javítva/
29. haboruktull /k-ja betoldva/
(98) 7-8. a kiszabott ideig
9. Sok /betoldva/
35-36. Zsolt 121,4-5.
37. iuhochkaidat /2. h-ja betoldva/
37-(99) 2. Jn 10,4; 10,27-28.
(99)17-19. Zsolt 145,18.
18. vagy ahogy sokan igazságban
20. Zsid 10,37.
31. Lk 17,19.
(100) 6. /tercium/
30. zent ⟨aldozattal⟩
37. a margón: Ezechiel
(101) 7. a margón: Dauid 36
10. meg düchöüült /meg betoldva/
12. chiak az /az betoldva/
14. ualo ⟨kö⟩ öröke
24-30. Zsolt 36,2-4.
32. leg elsöbenn /javítva/
33-(102)13. Zsolt 36,6-12.
(102) 3. te /betoldva/
3. Irgalmassagod ⟨?⟩
15-16. Lk 17,19.
20. Vedd /V-je javítva/
31-36. Akár alszom, akár ébren vagyok, akár valami mást teszek, fülemben mindig visszhangzik az utolsó /ítélet/ harsonáinak hangja: keljetek fel holtak, jöjjetek ítél-

letre. Csak ne váratlanul érjen engem az Úrnak ama nagy és félelmetes /napja//vö. Mk 13,36; Jo 2,11; Jer 30,7; Ám 5,18; Szof 1,14-16./, s nehogy az Úr horgára vagy tőrébe jussak, mint a madarak és halak /vö. Préd 9,14./, hogy megállhassak Krisztus trónja és ítélőszéke előtt.

32. /resonant/

37-(103) 1. Az ő napja gyorsan fog eljönni, mint a tolvaj, vagy a villámlás /vö. ITesz 5,2-4; 2Pét 3,10; Jel 3,3; 16,15./, alkalmas és előre rendelt időben itt lesz.

(103) 1. temp⟨ore⟩ore

2-4. És halljam a kedves szót: Jöjjetek, én Atyám áldottai, örököljétek a királyságot, ami a világ kezdete óta készíttetett nektek és az angyaloknak. vö. Mt 25,34.

5-7. Ne borzasszon el az én uram mennydörgő hangja, amint így szól: Távozzatok, én Atyám átkozottai az örök tűzre, melyet a Sátán készített nektek és az ő angyalainak. vö. Mt 25,41.

8. fletus: kéziratban: feltus

8-10. Annak férgei sosem pusztulnak el, jajgatás, sírás és fogcsikorgatás lesz ott, és nem lesz ennek kezdete, sem vége. vö. Mt 25,30.

20. /segitetthetönk/

(104) 1-2. 1604 októberében és novemberében Váradon az elmúlt évekhez képest sok félelmetes jel mutatkozott.

19. akab - Akháb, Izrael királya, aki pogány isteneket imádott /1Kir 16,29-22,40./

(105) 2. nem /n-je javítva/

8. mindenkor ⟨kezz⟩ kezz

10-12. Lk 9,56.

21-22. Jn 15,5

(106) 6. mint a mai nap is

21. /minima/

21. a legkevésbé sem

27-29. kire tekintsek, ha nem arra, aki töredelmes szívű,

alázatos lelkű, és beszédeimet féli vö. Iz 66,2.

30-31. ueseymnek /ueseymett-ből javítva/

32. tekyntetidnek /i-je e-ből javítva/

32. sebessege⟨ge⟩

(107)11. Ó édes Jézusom, őrizz meg engem nyomorultat, ahogy megígérted.

15-16. "Gyermek voltam és megvénültem, de soha nem láttam, hogy az igaz elhagyott volna, és az igaznak kenyeret kereső magva." Zsolt 37,25.

17-18. Olvastam, átolvastam, újraolvastam, s nem láttam, hogy igaz ember keserves halált halt volna.

19-23. Uram, pusztítsd el fiad vérével a bűnök belső fertőjét, Ó Istenem, ki uralkodol: te, aki a szír Námánt testi leprájától kegyelmesen megszabadítottad, megtisztítottad külső vízben való fürdéssel /vö. 2Kir 5./, Jézus Krisztus vérének fürdője példájára, aki megtisztított minket minden bűnünktől.

24. dilectus ⟨inq⟩

24-27. Ahogy a te szívednek kedves Dávid énekel: "Ki megkegyelmez minden te bűneidnek." /Zsolt 103,3./ és: "Közel van az Úr mindenkihez, ki őt segítségül hívja ... ki őt tökéletességgel segítségül hívja." /Zsolt 145,18./ Minden dolgunk felett ott az ő könyörületessége.

27. omnia /betoldva/

28-34. Én nyomorult mindenestől rád bíztam magam, és mindvégig rád bízom: őrizd és vezesd családomat és az enyéimet, mert magam rosszul pásztorolom őket, s életem hiábavalóságát és meddő gyümölcsét keservesen siratom. Mert tied a hatalom a megszabadításra, és a menekülő Jónás visszafordítására, most és mindörökké, mert mindenható vagy. Dicsértessék a Szentháromság.

(108) 3-5. Gyalázatos ember az, aki ifjúsága teljét a Sátánnak adja, s csak öregsége pislákolását az Istennek! S az is, ki az Úr dolgait hanyagul végzi.

6-8. Nekünk, kik fiatalságunktól fogva gonoszságban vagyunk, három igen elvetemült ellenségünk és ártónk

van: a Sátán, a bűn és a testi gyönyörűségek.

9-11. De te, Uram, hosszútűrő vagy, késedelmes a haragra, nagykegyelmű mindazokhoz, kik segítségül hívnak téged, segítségül hívnak igazságban. vö. Zsolt 86,5; 103,8; 145,18; Jo 2,32; Neh 9,17; 4Móz 14,18.

12-14. Légy kegyelmes hozzám, ki ocsmány ember vagyok, s a te szolgád, Uram, kit nem saját érdemeim miatt, hanem egyedül a te ingyen való kegyelmedből és jóságodból alkottál.

18-19. Ha Krisztust jól ismered, az elegendő, még ha mást nem is tudsz. Ha Krisztust nem ismered, mit sem ér, ha más dolgokat tanulsz. vö. Walter; Prov. 4. köt. 849. Florilegium Gottingense. Ed. E. Voigt. /In: Roman. Forsch. 3, 1887, 351./

20. Míg élek, remélek, s reménységem Krisztus lesz. Walter 2. köt. 838. Margelits 169.

21-22. Adj és parancsolj Uram, Jézus, Dávid fia. Mert nélküled nem akarhatok, nem tudhatok, nem érhetek el semmit.

23-24. Ha Krisztus kegyelméből /?/ eltöröltettek az álnokságok és a bűnök Péter tanubizonysága szerint a megkeseredettek szívéből. vö. 1Pét 2,24.

25-28. Valóban nem büntette vétkeinket, bár sok van, és minden álnokságunk feledésbe merül, Dávid tanubizonysága szerint, a 36. zsoltárban. Ézsaiás szavai szerint: "De a mi betegségeinket ő viselte." 53,4.

29-34. Én hamisságainkat ő hordozta vállán /vö. Iz 53,6/, amiről az Istenhez hűséges Dávid így énekel: "Ki megkegyelmez minden te bűneidnek". Zsolt 103,3. - A Szentlélek is ezt erősíti meg Péter apostol által, a 2. levél 3. fejezetében: "Hanem békességesen vár minket, nem akarván, hogy valakik elvesszenek, hanem hogy mindnyájan megtérésre igyekezzenek." 9.

35-(109) 1. Ingyen ajándékoztatunk meg a Szentlélekkel is, Jézus Krisztus, a mi Urunk által, a bűnbánat keresztségével, igaz hitben való fohászkodással, Jézus Krisztus Urunk, a Jehova által.

(109) 2-4. Ő az "út, igazság, az élet". Jn 14,6. - Kívüle nincs érdemem, reménységem, igazságom, mentségem, sem igazságos tetteim.

2-3. /nullum/

5-7. Nem akarok méltatlan lenni Krisztusnak, a szeplőtlen bárányanak, test szerint való Urunk és testvérünk, legkegyelmesebb Urunk véréhez.

8-9. Az örökkévalóságnak és az ő test szerint való megjelenésének reménységében igaz hittel megnyugszom.

11. /octauum/

20. neuedben - a kéziratban: neuedbenben

26-27. "hívj engem segítségül a te nyomoruságodnak idején", meghallgatlak, "megszabadítalak téged és dicsőítesz engemet" vö. Zsolt 50,15.

(110) 12. Mamre /Mambre/ tölgyesében vö. 1Móz 18,1.

15. ⟨sem⟩ sem magad

19-21. 1Tim 2,4.

24-25. Megis /M-je javítva/

29. egységedben és háromságban

36. lelkönkben ⟨testönkb⟩ testönkbe /betoldva/

(111) 37. meeg /2. e-je betoldva/

(112) 35. Jacoball ⟨ualokat⟩

36. az te asztalodhoz /betoldva/

(113) 16-17. Iz 42,8.

18. Jer 10,11.

19. "Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek." Lk 2,14.

22. 69 /68-ból javítva/

23-24. "Haljon meg az én lelkem az igazaknak halálával, és legyen az utolsó napom mint" az /ti. Izrael/ vö. 4Móz 23,10.

25. /est/

25-27. Nem ember az Isten, hogy hazudjék, és nem embernek fia, hogy vétkezne: mondott valamit és ne tenné meg? szólt és nem fogja teljesíteni? vö. 4Móz 23,19.

28. pulchra /r-je betoldva/

28. habitacula ⟨tua⟩

28-31. "Mely igen szépek a te sátoraid Jákób, és a te hajlékaid Izrael", mint a patak, oly bővek, "mint a kertek a folyóvíz mellett, mint az áloé fái akiket plántált az Úr, mint a cédrusfák a vizek mellett." vö. 4Móz 24,5-6.

32-33. Azt mondja Pál: Isten az ő ajándékait meg nem bánja. Róm 11,29.

34-36. Zsolt 79,10.

(114)16-17. Oz 11,9.

17. en ⟨az az az Atiua ? ? ferfi⟩

22. Melletönk /M-je e-ből javítva/

29-35. Itt is Bocskai Istvánról szól Báthory, s ellentmondásos viszonyulása a fejedelemhez újólag megmutatkozik: nem bízik benne, veresége bántja. Valószínűleg Bocskai 1604 novemberi osgyáni vagy edelényi csatáira gondol, ahol a Basta generális vezette királyi seregek megverték a hajdú csapatokat.

36. Se /e-je javítva/

(115) 3-4. Joel 2,17.

17-19. Mert az ember, míg tisztességben van, nem ismeri fel, hogy maga is hasonlatos a barmokhoz.vö.Zsolt 49,12.

18. esse - a kéziratban: es

20. "Engedjed, hogy halljak örömet..." Zsolt 51,8.

20-22. Mt 27,40; Mk 15,31-32; Lk 23,35-37.

23-24. "te ki az Isten templomát elrontod és harmadnapra megépíted..." Mt 27,41.

27.

30-31. Iz 30,15.

(116) 6-7. Jak 1,17.

10-12. "Alá fog folyni a víz az ő vödréből, és az ő magva olyan lészen mint a sok vizek, és az ő király nagyobb lészen az Agag királynál és felmagasztaltatik az ő országa." 4Móz 24,7.

13-14. Ha meghajlik, hogy leheveredjen, mint a hím oroszlán, és mint a nőstény oroszlán, ki serkenti fel őt? vö. 1Móz 49,9; 4Móz 24,9.

17-18. "Miért mondjak gonoszt annak, akinek nem mondott

gonoszt az Úr, és mért átkoznám azt, akit az Úr nem átkozott?" 4Móz 23,8.

19-23. "Látom azt, de nem most, nézem azt, de nem úgy, mint közel valót: Származik csillag Jákóbból, és támad királyi pálca az Izraelből: és által veri a Moábnak oldalait, és elrontja a Séthnek minden fiait." 4Móz 24,17. - Ím áldott legyen az úr, féljed őt, ki megkegyelmez minden álnokságunknak. vö. Zsolt 103,3.

25. septuagesimum /javítva/

27. in agone mea /betoldva/

27. "Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet" /Lk 23,46./ az én viaskodásomban.

28. Uram Jézus Krisztus, Jehova Isten, "Maradj meg mivelünk". Lk 24,29.

29-30. "Nem bocsátlak el tégedet, míg meg nem áldasz" engem /vö. 1Móz 32,26./ "Mert immár beesteledik" Lk 24,29.

31-32. Uram, Szentlélek Isten és Úr: megvilágosítóm, megelevenítőm és megszentelőm.

33-34. Nem oltod ki a pislákoló gyertyabelet, sem a megrepedt nádszálat nem töröd el /vö. Mt 12,20./, ne engedd hogy elragadjanak tőled.

35-36. De te, örök Istenem, megujítod életemet, akár a sasét. vö. Zsolt 103,5.

37-(117) 2. Te adsz vidám életet és könnyű halált nekem, "Isten, kinek előtte jártak a mi atyáink", ki ifjúságomtól fogva vezetsz engem /vö. 1Móz 48,15./; "Az én útjaimat vezéreljed". Zsolt 119,133.

(117) 2. /gressus/

3-5. Hogy üdvben térhessek meg az én Uramnak, Ábrahám Istenének házához: (ez azt jelenti, hogy halálom után üdvösséggel térhessek meg Ábrahám Istenéhez, Ábrahám ölébe /vö. Lk 16,22./, az örök életre).

8-11. A politikai élettől visszavonult, protestáns Báthoryt a Habsburg udvar nem nézte jó szemmel. Basta 1599-ben feldulta Szepsi városát, Báthory birtokát, egyházát. Ez az esemény rendkívül megrendítette őt: ez a

felindulás is kiválthatta 1599-es súlyos betegségét, amelyre írásában minduntalan vissza-visszatér.

24. ⟨es⟩ es

25. Sanhedrin - főtanács, a zsidók legfőbb, vallási és politikai hatalommal rendelkező kormányzati szerve.

32-33. "Isten szava ez, nem emberé". Csel 12,22.

(118)13-15. Lk 1,28.

17. "Sem azé, aki plántál, sem azé, aki öntöz" /1Kor 3,7./, "hanem a könyörülő Istené", Róm 9,16.

25. canagalileabeli - Kána, galileai város, ahol Jézus első csodáját tette /Jn 2,1-11./

29. parancholatokat /k-ja tt-ből javítva/

35. /primum/

(119) 3. Istensegednek /2. n-je e-ből javítva/

6. Amikor az Úr mindenekben minden lesz. vö. 1Kor 15,28.

11-12. Mert véges teremtmény Isten végtelen lényegét teljességgel nem láthatja át.

19. profeta ⟨iöuendö uilagnak attianak⟩ /betoldva/ ⟨az az örökeualosagnak atianak⟩

19. chiodalatossnak, ⟨tanachios⟩ tanachiosnak ⟨Istennek⟩

20. Eröss Istennek /betoldva/

22-23. Csodálatos tanácsos, erős Isten, örökkévalóság atyja, békesség fejedelme. vö. Iz 9,6.

29. mindenhato /a-ja betoldva/

31. Istenseged⟨et⟩

36. egységben és háromságban

(120)10. /mondottam/

16-17. 1Móz 1,26.

23-25. Mt 8,23-26; Mk 4, 35-41; Lk 8,22-25; Margalits 98; 317.

25-27. Ami élen jár a főben, azt követik a tagok; a mi fejünk te vagy, Istenem, mi a te tagjaid vagyunk, vö. Róm. 12,4-5; 1Kor 6,15; Ef 5,30; Kol 1,18.

25. in capite /betoldva/

34. ördögnek ⟨ell⟩

(121) 4. Euangeliomodall /betoldva/

8-9. 1Móz 46,3.
22. mezzel ⟨ualo⟩
27. a margón: Luc. 1. Esa. 9.
27. Lk 1; Iz 9,6.
30. "Íme ez az Istennek ama báránya, ki elveszi a világnak bűnét." Jn 1,29.
31. Ime az igaz Isten, és az örök élet.
(122) 2-3. akármilyen vagyok
3-4. magányos és szegény vagyok
10-11. ahogy a prófétánál, Péternél, Pálnál /megíratott/
12-16. Jn 11.
16. Lázár, a mi testvérünk alszik. vö. Jn 11,11.
21-22. Előtted a bűntelen sem bűntelen. vö. 2Móz 34,7.
23. köniörölli /k-ja z-ből javítva/
31. zempal ⟨ped⟩
31. a törvény a Krisztushoz vezető mester vö. Gal 3,24.
33. /vult/
31-33. Gal 3,24.
33-34. ahogyan Péter mondja: Isten azt akarja, hogy újra feleszméljünk. vö. 2Tim 2,26.
35-37. Jn 6,40; 11,25.
(123) 1-5. Iz 1,18.
6. Hogy mi a skarlátszín, vitázzon róla, aki akar.
13-14. ld. (32) 2-3. jegyzetét
18-19. Mt 11,28.
20-22. Ez 33,11.
23-24. Zak 1,3.
26-33. "térjetek meg, és forduljatok el minden álnokságtól, és tinektek az álnokság nem lészen romlástokra. Vessétek el tőletek minden álnokságtokat, mellyel vétkeztetek, és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket: és miért halnátok meg, Izrael háza? Mert nem gyönyörködöm a halálra valónak halálában; azt mondja az Úr Isten: térjetek meg azért és éljetek." Ez 18,30-32.
34-35. Ó Uram, Jézus Krisztus, aki téged nem szeret - Pállal együtt mondom - "legyen átkozott, és Istentől

örökké elvettetett". vö. 1Kor 16,22.
36. Ki út, igazság és örök élet vagy. vö. Jn 14,6.
(124) 7-8. Jn 15,5.
9. felseged /ed betoldva/
9-12. Jak 1,17.
13-14. Jn 6,44.
30-31. Zsolt 79,10.
(125) 3. tantum ⟨no⟩
3. nem csak név szerint
6. Dauidnak /d javítva/
10. te /betoldva/
27-35. Zsolt 30,2-5.
36. Bastát nem sokkal 1599-es pusztításai után tatár hadak Kassára űzték Szepsiből.
(126) 5. /uronk/
6-7. a szent és oszthatatlan háromság szándéka és végzése szerint.
8-9. hogy ne uralkodjék halandó testünkben a bűn. vö. Róm 6,12.
33. tőled ⟨uad⟩
37. /praktikalt/
(127)23. mert ⟨z⟩
24-25. öröktől fogva
35-36. Fil 2,7.
(128) 4. Lk 1,26-38.
5. ueret ⟨testett⟩
14. Jn 1,13-15.
21-23. .../?/, Isten, meg tudtál halni értem, értünk, mindannyiunkért
(129) 1. karhozatiahoz /k-ja javítva/
4. Mt 27,46; Mk 15,34.
8. Megőriztetvén mégis az emberi tulajdonságoktól.
8-9. Hieronimus Zanchius /Zanchi, Girolamo, 1516-1590/ - olasz kálvinista teológus, aki több művet írt az antitrinitáriusok ellen. Tanított Strassburgban, Heidelbergben, Neustadtban. - De natura Dei, sive de divinis attributis. Heidelberg, 1577.

10. Athanasius /296-373/ - alexandriai püspök, az ariánusok ellen harcolt a Szentháromság védelmében.

(130) 1-3. "Mindeneknek szemei tereád néznek, és te adsz azoknak eledelt alkalmas időben. Megnyitod a te kezedet és betöltesz minden lelkes állatot a te jóvoltodból." Zsolt 145,15-16.

21. kereksege, ⟨es⟩

32. mind /betoldva/

37. ki megígérted és elrendelted, adj hát segítséget

(131)19. "Ne legyenek teneked énelőttem idegen isteneid." 2Móz 20,3.

21-22. "Én vagyok a te Urad Istened, erős bosszúálló." 2Móz 20,5.

25. chelekedetitt /k-ja javítva/

31-32. 1Tim 1,15.

36-37. mert magányos és nyomorult vagyok

(132)14-16. Zsolt 121,3-4.

20-22. Zsolt 51,4.

24-26. Mt 11,28.

27. Az /A javítva/

32. Mt 24,35; Mk 13,31; Lk 21,33.

(133) 1. Lk 1,26-38.

16-17. minden kétségen kívül

33. araniatt ⟨hetcer⟩

(134)25. esonktoll, /innen kezdve két sor olvashatatlan/

26. ualo /innen kezdve két sor olvashatatlan/

(135)30. /chiak/

31-32. ingyen való irgalmadból

(136)18. /tercium/

19-(143) 7. Ezeken az oldalakon Báthory Jeremiás siralmainak harmadik fejezetét idézi. Az egyes verseket - a kézirat szerint valószínűleg utóbb - zsoltárversekkel, Jób, Ézsaiás, Jónás, Ámós könyvéből vett gondolatokkal egészítette ki.

20-21. Siralmak 3,1.

21-22. a 106. fejezetben /.?./

23. Siralmak 3,2.

24-25. "De a hatalmas Istennek súlyos nyilai vannak énrajtam, melyeknek mérge ugyan megemésztette az én lelkemet". Jób 6,4.

26-27. Siralmak 3,3.

27-29. "De a hatalmas Istennek súlyos nyilai ...., melyeknek mérge ugyan megemésztette az én lelkemet, és az Istennek rettentései /ostromolnak/ engemet." Jób 6,4.

30-32. Siralmak 3,4.

32. /?/

33. a margón: Job. 14

33-35. Siralmak 3,5.

36. a margón: Job X.

36-37. Még azt sem engedi meg, hogy lélegzetet vegyek, hanem keserűséggel tölt el engem. vö. Jób 9,18.

(137) 1-2. a margón: Job X.

1-2. Siralmak 3,6.

4-5. Siralmak 3,7.

5. a margón: Job X.

5-7. "Megújítod a te haragodnak bizonyságait énrajtam, megöregbíted a te bosszúállásodat énellenem", melyek sorozatosan támadnak engem. vö. Jób 10,17.

8-9. Siralmak 3,8.

10-12. a margón: 19 Jób Dauid

10-12. "Ime fennszóval kiáltom az énrajtam tett bosszúságot" és nem hallgatja meg /vö. Jób 19,7./, kiáltok egész nap, és nem hallgat meg, kiáltozom egész nap, és nem hallgat meg, s még éjjel sem hallgatok. vö. Zsolt 22,2; 88,1.

12-14. Siralmak 3,9.

15-16. "Az Úr az én útjaimat annyira begátolta, hogy által nem mehetek", és útjaimra /más/ ösvényeket helyezett. vö. Jób 19,8.

17-19. Siralmak 3,10.

20. a margón: Esa 38.

20-21. "mint az oroszlán, aképpen megrontja Isten minden tetemeimet reggeltől fogva éjszakáig, hogy megölsz te engemet" Iz 38,13.

22. a margón: Prouer 28
22-23. "Mint az ordító oroszlán, és éhező medve, olyan a szegény népen uralkodó istentelen." Péld 28,15.
24. Az en /Mert ez-ből javítva/
24-25. Siralmak 3,11.
26-27. És béklyóba fogod lábamat, őrzöd ösvényeimet /?/ vö. Siralmak 3,7.
28-29. Siralmak 3,12.
30. a margón: Job 19
30-31. "Az én dicsőségemtől megfosztott, és fejemnek koronáját elvette" Jób 19,9.
31. a margón: Dauid 37
31-33. "Fegyvert vontak a hitetlenek, és megvonták az ő ívüket, hogy leverjék a szegényt és a szűkölködőt, és megöljék az igazul élőket." Zsolt 37,14.
34. Siralmak 3,13.
36-37. Siralmak 3,14.
(138) 1. a margón: Psal 44
1-4. "Vetettél minket szidalmasságra a mi szomszédainknak, megcsúfolásra és nevetségre és mikörülöttünk valóknak. Vetettél minket példabeszédül a pogányoknak, és főcsóválásra minden nemzetségnek." Zsolt 44,13-14.
5-6. Siralmak 3,15.
7. a margón: Job 13.
7-8. /fecisti/
7-8. "énellenem ... sok nyomoruságot rendeltél, és azt cselekedted, hogy gyermekségemtől fogva való vétkeimnek büntetését örökségül bírjam." Jób 13,26.
9-10. Siralmak 3,16.
11. a margón: Psal 37.
11-12. "Tanácsot tart a hitetlen az igaz ellen, és foggal csikorgat őellene." Zsolt 37,12.
13-14. Siralmak 3,17.
15. Jób: "És az én szemem ... ez ... jót nem láthatja." Jób 7,7.
16-17. Siralmak 3,18.
18. a margón: Esa 49

18-19. "ezt mondja a Sion: elhagyott engemet az Úr, és az Ur elfeledkezett énrólam." Iz 49,14.

20-22. Siralmak 3,19.

23. a margón: Jone. 2.

23-24. "Mikor az én lelkem elfogyatkozott volna, megemlékeztem az Úrról, és bement imádságom tehozzád a te szent templomodba." Jón 2,8.

25-26. Siralmak 3,20.

27. a margón: Jone. 2.

27-28. "Én pedig" vallástétel szavával "áldozom tenéked, és amit fogadtam, megadom tenéked. Az Úré a szabadítás." vö. Jón 2,10.

29. Siralmak 3,21.

30-31. Siralmak 3,22.

31-33. a margón: Esaia. 1.

31-33. "Ha a Seregeknek Ura Istene valami keveset meg nem hagyott volna bennünk, úgy jártunk volna, mint a Sodomabeliek." Iz 1,9.

34-35. Siralmak 3,23.

36. a margón: 37 psal:

36-37. ld. (107)15-16. jegyzetét

(139) 1-2. Siralmak 3,24.

2. a margón: 38 psal

2-3. Mert téged várlak, Uram, te fogsz felelni nekem, Istenem. vö. Zsolt 38,15.

3. DEUS ⟨meus⟩

4-5. Siralmak 3,25.

6-7. Várom az Urat, aki bizonnyal eljön, és nem késlekedik. vö. Hab 2,3. - "Semmi fogyatkozásuk nincsen az őt félőknek." Zsolt 34,9.

8-10. Siralmak 3,26.

9. az ⟨urnak⟩ meg zabaditasaba

11. a margón: Dauid XXX7

11-12. Figyelj az Úrra (vagyis hallgass rá), "és bízzál őbenne... ne bosszankodjál azok ellen, kiknek jó szerencsés életük van". vö. Zsolt 37,5; 7.

13. Siralmak 3,27.

15-16. Jó dolog, ha valaki ifjuságától fogva igát visel /vö. Siralmak 3,27./, ostoba az, aki a dorgálást megveti.

17. Siralmak 3,28.

18. a margón: Esaias:

18. "csendességben és reménységben lesz s ti erősségtek" Iz 30,15.

19-20. Siralmak 3,29.

21. Siralmak 3,30.

22-24. a margón: Esa 53 Esa 50:

22-24. "...az őt nyírők előtt megnémult" /Iz 53,7/ a köpdösést tűrve. "Az én testemet adtam verőknek, és az én orcámat a szaggatóknak: Az én orcámat el nem vontam a gyalázatok elől, és a pökdösés elől." Iz 50,6.

25. Siralmak 3,31.

26-28. "Vajon elfeledkezik-e az anya az ő kisgyermekéről, úgy, hogy ne könyörüljön az ő méhének fián? ha azok elfeledkeznek is, de én nem feledkezem el terólad." Iz 49,15.

29-31. Siralmak 3,32.

32-33. "megtanítom őt ... emberek fiainak vesszőjével ..., Mindazáltal irgalmasságomat meg nem vonom őtőle, miképpen ... a Saultól"1Sám 7,14-15.

34-35. Siralmak 3,33.

36. /meae/

36-37. "Nem cselekszem az én haragomnak búsulása szerint ... Mert Isten vagyok én, s nem ember." Oz 11,9.

(140) 1-2. Siralmak 3,34.

3. a margón: 146. psal:

3-4. "A nyomorultnak ítéletet szolgáltat: eledelt ád az éhezőknek, az Úr megszabadítja a foglyokat." Zsolt 146,7-8.

5-6. Siralmak 3,35.

7. a margón: psal 146

7. "A nyomorultaknak ítéletet szolgáltat: eledelt ád az éhezőknek." Zsolt 146,7.

9-10. Siralmak 3,36.

43,2.

19-(143) 7. Siralmak 3,58-66.

24. ö gondolatokat /ö betoldva/

(143) 8. a háromság és egység titka

11. Somlyai Báthory István főispán ... könyörgése

11. Somlyai Báthory /VI./ István - az ő árván maradt gyermekeit - Gábort és Annát - fogadta magához Ecsedi Báthory. Báthory Zsigmond fejedelem 1595-ben Báthory Boldizsárt és többeket elfogatott és lefejeztetett. Báthory Istvánnak sikerült megmenekülnie. 1601. február 24-én halt meg.

13. Várván vártam e húsvétot ... /?/

14-15. Zsolt 42,1.

22. uram /betoldva/

26-28. Ezt a részt valószínűleg 1603-ban írta. 1599-es felgyógyulására emlékezik.

(144) 5-9. Korazim, Kapernaum, Sodoma, Tyrus, Sidon, Ninive - romlott erkölcsű városok a Bibliában, melyeket Isten átokkal, pusztulással sújt.

13-14. ingyen való irgalmadból

18. lataad /d-je l-ből javítva/

20-21. Jn 6,40; 11,25.

28. üdüösseg⟨eg⟩emre

30-31. "Mert szívvel hiszünk az igazságra, szóval teszünk pedig vallást az üdvösségre." Róm 10,10.

34. ne ⟨?⟩

36. olli ⟨bünn⟩

(145) 4. suhaitnak /haitnak betoldva/

5. terhe /betoldva/

7-8. "Várván ama boldog reménységet, és ama nagy Istennek, és a mi megtartónknak, a Jézus Krisztusnak dicsőséges megjelenését." Tit 2,13.

9-11. "Kicsoda parancsolatából van valami, ha az Úr nem parancsolta. Avagy nem a felséges Istennek szájából jön-e ki minden jó, és gonosz?" Siralmak 3,37-38.

19-20. Adj hitet, növeld a cselekedeteidbe vetett hitet gyengeségemben. vö. Mk 9,24.

10. urr ⟨soha⟩
10-11. a margón: psal 147.
11. /non est/ /
10-13. "Nagy a mi Urunk, és nagy az ő ereje: ... bölcsessége megszámlálhatatlan. Felsegíti a nyomorultakat az Úr, a gonoszokat földig megalázza." Zsolt 147,5-6.
14-15. Siralmak 3,37.
15-16. "Az oroszlán ordított és ki ne félne? Az Úr Isten szólott, és ki ne prófétálna?" Ám 3,8.
17-18. Siralmak 3,38.
18. ki ⟨iok⟩
19-20. a margón: Inquit Profeta: Amos. 3.
19-20. Nincs a városban sem jó dolog, sem veszedelem, amit ne az Úr cselekedne. vö. Ám 3,6.
21. Siralmak 3,39.
22. a margón: psal, 43.
22-24. "Mért hagytad ő én lelkem el magadat, és miért búslakodol énbennem? Bízzál az Istenben, mert én még őnéki hálákat adok, mert ő az én orcámnak szabadítója, és ő énnékem Istenem." Zsolt 43,5.
25-26. Siralmak 3,40.
27. a margón: Jerem.
27. "Térít meg Uram minket... és megtérünk." Siralmak 5,21.
29-30. Siralmak 3,41.
30-33. "És seregeknek Ura Istene, Ur Isten az ő neve. Te is térj meg a te Istenedhez, őrizd meg az irgalmasságot, és az ítéletet, és mindenkor a te Istenedbe vessed reménységedet." Oz 12,5-6.
32. /reuertere/
34-36. Siralmak 3,42.
37-(141) 1. "az Egeknek Egei téged be nem fogadhatnak" 2Krón 2,6; 2Krón 6,18.

(141) 2. a margón: Dauid
2-3. Ld. (8)11-13. jegyzetét
3. iudicaris /betoldva/
4-5. Siralmak 3,43.

7-8. Siralmak 3,44.
10. niris⟨nek⟩e
10. Siralmak 3,45.
11-12. Siralmak 3,46.
14. Siralmak 3,47.
15-16. Bocskai István, miután több ízben vereséget szenvedett Bastától, 1604. december 12-én a szabadságharchoz való csatlakozásra hívja fel Erdély rendjeit.
18-21. Siralmak 3,48.
23-24. Siralmak 3,49.
26. Siralmak 3,50.
27. /...../ /a széljegyzet több soron keresztül kiszakadt/
29-30. Siralmak 3,51.
30. uarasimnak ⟨mi⟩
33-34. Siralmak 3,52 /?/
36. Siralmak 3,53 /?/
37. Siralmak 3,54 /?/
(142) 1. a margón: Jon: 2.
1-3. "Mert vetettél engem a mélységbe, a tengernek örvényébe, a víz körülvett engemet, a te hánykódó vizeid és a te habjaid énrajtam átmentek." Jón 2,4.
2. eius ⟨fluminum⟩
4-5. "Körülvettek engem a vizek veszedelmesen, a mélység körülvett engemet." Jón 2,6. vö. Zsolt. 69,2-3.
6-7. Siralmak 3,55.
8. a margón: Jon 2.
8-11. "És könyörgött Jónás az ő Urának Istenének a hal gyomrából. És mondta: kiáltottam az én keserűségemben az én Uramhoz, s meghallgatott engem, a koporsó torkából kiáltottam, s meghallgatta az én szómat." Jón 2,2-3.
12. az te /betoldva/ ⟨?⟩
12-15. Siralmak 3,56-57.
16-18. "Mikor a vízen át mész, veled leszek, és a vizek el nem búsítanak téged. Mikor a tűzön fogsz járni, meg nem égsz, és a láng meg nem perzsel téged." Iz

20-21. Róm 9,16.

26-27. 1Kor 3,7; Róm 9,16.

32-34. "Egek harmatozzatok onnét felül, és az egek csepegjék az igazságot" /Iz 45,8./, hulljon a mi urunknak, Jézus Krisztusnak, e szeplőtlen bárránynak vére rám, nyomorult bűnösre.

(146) 9. taualis = 1603

10. 1604 /betoldva/

11. kit ⟨bi⟩

13. fele /f-je t-ből javítva/

(147) 8. ez az egy fejezet Andrásért

8. pro Andrea - Somlyai Báthory Andrásért /1562-1599/ - erdélyi fejedelem, Somlyai Báthory István unokaöccse, 1599-ben Báthory Zsigmond átadta neki a fejedelemséget.

9-13. Báthory András Mihály vajda ellen 1599. október 28-án csatát vesztett Sellenberknél, menekülése közben meggyilkolták.

18-19. olah barbarus - Mihály vajda /Mihail Viteazul 1557-1601/ - havasalföldi fejedelem. II. Rudolffal 1598-ban szövetséget kötött, s tervbe vette Havasalföld, Moldova és Erdély egyesítését, 1599-ben elfoglalta Erdélyt.

34. ne pusztítsa el az anyát a fiakkal együtt.

37. Isten időnként másként cselekszik, hogy /akaratát/ véghezvigye.

(148) 9. "Igaz vagy Uram, és ..." Zsolt 119,137.

12-13. az zegeni meg yedett feyedelem - Báthory András

(149) 24. Ide felieb /betoldva/

25-29. 2Sám 7,1-16.

29-(150) 4. Az erdélyi és moldvai nemesek szembeszegültek Mihály vajdával, s Basta seregeinek segítségével megverték a miriszlói csatában. II. Rudolf azonban nemsokára kibékítette a vajdát, s Erdély megszerzésének tervét rá és Bastára bízta, akik a goroszlói csatában legyőzték Báthory Zsigmond seregeit. Mihály vajda azonban nem akarta Bastát Erdély kormányzójaként elis-

merni, így 1601-ben, augusztus 19-én orvul meggyilkoltatta.

(150) 5-6. "Mert az ítélet irgalmasság nélkül lesz annak, aki nem cselekedett irgalmasságot..." Jak 2,13.

7. Az mi zegeni batiankat /Az en zegeni batiamat-ból javítva/ - Báthori Istvánt /ld. (8)27-28; (143)11. jegyzeteit/

22. hopmesteredet /javítva/

30. ki mindenható vagy

31-35. "Teremts énbennem tiszta szívet Isten, és az erős lelket újítsd meg énbennem. Ne vess el engemet a te orcád elől: és a te szent lelkedet ne vedd el éntőlem. Add meg énnékem a te üdvözítésednek örömét: és az engedelemnek lelkével erősíts meg engemet." Zsolt 51,10-12.

34. /salutis/

(151) 9-10. törvény szerint való elhívásod alapján

12-13. kik ⟨mi uno⟩ mi uno

14-15. ne mondhassák a nemzetek: hol van az ő Istenük?

27. te ⟨zem⟩

(152) 3-4. "Ez az én szerelmes fiam, kiben én megnyugodtam, őt hallgassátok." Mt 17,5.

20. Lk 11,13.

25. fondamentominak /i-je a-ból javítva/

30. ab aeterno que /betoldva/ - öröktől fogva

33-34. ahogy Péter mondja, természetében is vö. 2Pét 1,3-4.

35-(153) 1. Istennek Báránya, ki hordozod a világ bűneit, irgalmazz nekem.

(153) 1-2. Isten legyen irgalmas hozzám, álnokságomhoz, bűnömhöz. vö. Jer 33,8.

4. Arrianus - itt: antitrinitárius

13. /a 115a lap margóján olvashatatlan széljegyzet:/ /?/etni CSB mpria

35. ld. (108)20. jegyzetét

(154)13-14. (ahol "sok hajlokok vannak") Jn 14,2.

15. Lathassalak /Lathassam-ból javítva/

(155) 4-6. Iz 42,3; Mt 12,20.
18-19. Mt 10,32; Lk 9,26.
31. ki mindenható vagy
37. háromságban és egységben
(156)13. bünöss /2. s-je z-ből javítva/
20-21. Jaj annak, aki szembeszáll alkotójával, és így szól... vö. Jer 18,6; Róm 9,20-21.
25-27. Jn 8,44.
27. allanak: ⟨?⟩
(157) 4. /?/
17. A meditációk első változata 1579 és 1582 között íródott, Báthory tehát 24 évesen kezdte el írni első próbálkozásait, nem sokkal házasságkötése után, Varannón. Ekkor még aktívan részt vett a politikai életben, a török elleni harcokban, nemsokára /1585-ben/ Rudolf országbíróvá nevezte ki.
23. A második írásfázis 1596-98 után kezdődhetett, Ecsedre való visszavonulása, a világtól való elzárkózása után. Ez 1600-ig tartott.
25. a régi kalendárium szerint 1600 február hónapban
26-35. 1600 és 1603 között újabb átírásról beszél. Az első két írásfázis között még hosszabb idő, 14 év telt el.
35. Utoljára 1603-ban kezdi újból, tehát már ötödik változatban, meditációit.
(158) 2. /?/
7. corrygalas /y javítva/
8. Jeromos - egyházatya. A Vulgatanak, a Biblia latin fordításának készítője a IV. században.
11-12. ld. (7)15. jegyzetét.
13. ld. (85)15-16. jegyzetét
15-16. /?/
15-16. cogitationes ⟨noster⟩
25-26. "Nem halok meg, hanem élek: és hirdetem az Úrnak dolgait" /Zsolt 118,17./ "az élőknek földjén". Zsolt 116,9.
27-28. Úgy történt, ahogy az úr akarta, "Áldott légyen az

Urnak neve". vö. Jób 1,21. - Ma nekem, holnap neked latin közmondás

30-31. "Távol legyen pedig éntőlem, hogy dicsekedjem, hanem csak a mi Urunk Jézus Krisztusnak keresztjébe," Gal 6,14.

(159) 9-10. "Hiszek Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek" (vagy erőtlenségemnek) Mk 9,24.

11-13. 1605 januárjában tehát még Rudolf hívének tartotta magát, mint ahogy országbírói pecsétjére való hivatkozása és a kézirat latin záradékában írt címei is bizonyítják. Ezt a pecsétet küldi vissza 1605. május 2-án az udvarnak, mikor végleg elhatározza, hogy Bocskaihoz csatlakozik.

17-19. Íratott ecsedi várunkban, az 1605. esztendőben, január hónapban.

20-23. Báthory István országbíró, és (Jézus Krisztus kegyelméből) a szent császári és királyi felség tanácsosa, Somogy, Szatmár és Szabolcs megye főispánja.

22. /zathmariensis/

(160) Itt új mű kezdődik: egy "ars orandi" - az ima hasznáról és módjáról.

5-10. Chrisostomus /347-407/ - konstantinápolyi pátriárka; Báthory itt az Ó és Ujtestamentumot kommentáló homíliáira utal.

10-11. Az Istenhez való fohászkodásról

12-(161) 7. Joannis Chrisostomi: De orando Deum,libri duo. Lutetiae, 1531. pp.4-5.

28. az⟨ok⟩nak elmeie⟨k⟩benn (aut lelke⟨k⟩benn)

37. hoc /h-ja ch-ból javítva/

(161) 1. Mortuum /M javítva/

15. Johannes Brentius /1499-1570/ - lutheránus német teológus, főként Tübingenben és Württenbergben működött. Ő szerkesztette a Württenbergi hitvallást. Báthory a 24-34. sorokban - mint ezt a 23. sorban maga is jelzi - tőle idéz. Az idézett mű: Brenz, Johann: Omnia

Opera, Tom. 7. Tubingae, 1588. In Acta Apostolorum... II. caput; Homilia IX. 46. Báthory néhány helyen némileg eltér e kiadás szövegétől, mint pl. a 24. /az eredeti: "Credo ego, vos optimi in Christo fratres"/ vagy a 32. sorban /az eredeti: "uin ut pius conqueritur..."/.

15-16. az ubiquitaria et luterana - az ubiquitás-tan szerint - amelyet először Lefèvre d'Etaples fogalmazott meg a XV. században - Krisztus emberi természetével is mindenütt jelen van. Luther, miután elvetette az átlényegülés tanát, az ubiquitás elfogadásával magyarázta Krisztusnak az úrvacsorában való valóságos jelenlétét. Az ubiquitás-tant, melynek legfőbb képviselői a württenbergi teológusok, Báthory itt, mint "sem nem szükséges, sem nem igaz dolgot" említi /16-17. sor/.

24-34. Azt hiszem, drága testvéreim a Krisztusban, nagyon csodálkoztok azon, amit Péter Jóel próféta alapján mond: "mindenki, aki az Urnak nevét segítségül hívja, megtartatik" /Csel 2,21./, hiszen az Írás számtalan helyen tanuskodik arról, hogy Isten nem mindig hallgatja meg azt, aki segítségül hívja, sem a fohász kiáltását. Mert Dávid így szól: "Kiáltottak, de nem volt, aki őket megszabadította volna: az Úrhoz, de nem hallgatta meg őket!" /Zsolt 18,42./ Salamonnál pedig: "segítségül hívnak engem, de nem hallgatom meg" /Péld 1,28./. Midőn pedig korábban is panaszkodik (ne gondold, hogy csak az istentelenek nem nyernek meghallgatást), így szól: "Én Istenem, kiáltok mind napestig, de nem hallgatsz meg, és éjjel sincs nekem nyugodalmam." Zsolt 22,3.

24. optimi /betoldva/

24. uehementer /betoldva/

27. /testetur/

35. a lapsorrend megváltoztatásának oka: a 124. levél folytatása a 126a /Zsid 10,14./, ami le is zárja ezt a részt. A 126b viszont a 128a-val folytatódik, tehát

a 125. oldal megelőzhette a 124-et, az efezusi levél Krisztust dicsőítő idézetei szorosan kapcsolódnak ehhez a tartalmi egységhez.

36-(162)34. "Melyet nagy bőséggel közölt velünk, minden bölcsességgel és értelemmel. Megjelentvén nekünk az ő akaratának titkát, az ő ingyen való jóakarata szerint, melyet elrendelt magában. Tudniillik, hogy a teljes időnek eljövetelében egy testbe szerkesztene mindenkit a Krisztusban, mind akik a mennyben vannak, mind akik e földön. Abban a Krisztusban /mondom/, kiben /mi is/ a szentek közé számláltattunk, mivelhogy választottak voltunk annak végzése szerint, ki mindent megcselekszik az ő akaratának tanácsából." Ef 1,8-11.

9. Jegyezd meg, hogy nem tanácskozik az angyalokkal és a teremtményekkel.
"Hogy mi legyünk az ő dicsőségének dicséretére, ki először hittünk a Krisztusban. Kiben ti is hittetek, minekutána az igazságnak beszédét hallottátok, tudniillik a ti üdvösségteknek evangéliumát, kiben minekutána hittetek, megpecsételtettetek az ígéretnek szentlelkével. Ki a mi örökségünk záloga, mi a teljes szabadságba behelyeztetünk az ő dicsőségének dicséretére. Annakokáért én is, mikor meghallottam a tibennetek való hitet, mely van a Krisztusban, és minden szenszentekhez való szerelmeteket," Ef 1,12-15.

21. De nem ám pápista módra
"Nem szűnök meg hálákat adni tiérettetek, tirólatok emlékezvén az én könyörgésemben. Hogy a mi Urunk Jézus Krisztusnak Istene, a dicsőségnek ama atyja adja néktek a bölcsességnek és kijelentésnek lelkét, az ő ismeretében. És a ti elméteknek megvilágosított szemeket, hogy tudhassátok, mi légyen az ő elhívásának reménysége, és az ő öröksége dicsőségének micsoda gazdagsága van a szentekben. És az ő hatalmasságának méltóságos nagysága milyen legyen mibennünk, kik hiszünk, az ő hatalmas erejének hathatósága szerint. Melyet

megmutatott a Krisztusban, mikor őt feltámasztotta a halálból és helyezte őt jobbkeze felől a mennyekben." Ef 1,16-20.

(162) 2. suam /s javítva/

10. priores ⟨creddidius⟩ sperauimus /betoldva/

18. eam ⟨fidem⟩

31. roboris ⟨illius⟩

33. /exercuit/

33. /suscitavit/

36. a lapsorrend megváltoztatásának oka: a 124b lap alsó, a 127a lap felső része hiányzik. A kettő összeillik, a zsidókhoz írt levél 1-5. versét tartalmazzák. Az idézet folytatása /6-9. vers/ a 124a és 127b lapokon van. A 126a lap zárja le ezt a szakaszt, ezen található ugyanis a 10-14. vers.

36. január hónapban

36-(163)31. Zsid 1,1-14.

"Minekutána az Isten sokszor és sokféleképpen szólt régen az atyáknak a próféták által: ez utolsó időkben szólt minekünk az ő fia által. Kit tett mindenek örökösévé, ki által e világot is teremtette.Ki mivelhogy az ő dicsőségének fényessége, és az ő személyének kimetszett bélyege, és mindeneket táplál az ő hatalmas beszédével: a mi bűneinkből ő maga által megtisztítván, ama magasságos méltóságnak jobbjára ült. Annyival méltóságosabbá lett az angyaloknál, amennyivel méltóságosabb nevet vett azoknál. Mert kinek mondotta valaha az angyalok közül: én fiam vagy te, én ma szültelek téged? és ismét: én atyja leszek őnéki, és ő fiam lesz énnékem? Viszont pedig mikor behozza az ő elsőszülöttét a világra, azt mondja: és imádják őt mind az Istennek angyalai. Az angyalokról pedig azt mondja, ki /ugymond/ teremti az ő angyalait, hogy legyenek lelki állatok, és az ő szolgáit, mint tűznek lángját. A Fiúról pedig: a te királyi széked, Isten mindörökkön örökké: igazságnak pálcája, a te országodnak pálcája. Szeretted az igazságot és gyűlölted

a hamisságot: Annakokáért kent meg téged az Isten, a te Istened, örömnek olajával, a te társaid felett. És: te a kezdetben Uram, fundáltad a földet: és a te kezeidnek művei az egek. Azok elvesznek, te pedig megmaradsz: és mindazok, mint a ruha megavulnak. És mint az öltözetet, egybehajtod őket, és elváltoznak: te pedig ugyanaz vagy, és a te esztendeid el nem fogynak. Kinek mondta pedig az angyalok közül valaha: ülj az én jobbkezem felől, míglen vetem a te ellenségedet a te talpad alá zsámolyul? Avagy nem szolgáló lelkek-e mindazok, kik szolgálatra kiküldettek azokért, akik az üdvösségnek örökösei lesznek?"

(163) 1. /diebus/

1. Extremis ⟨temporibus⟩

10. unquam /betoldva/

35-(165) 5. A lapsorrendet itt is megváltoztattuk: a 126b és a 128a lapokon Báthory Eobanus Hessus zsoltárparafrázisát idézi némi eltéréssel az eredetitől /pl. (164) 3. sor: az eredeti "exultare" helyett "insultare" áll a kéziratban; (165) 4-5. sorok eredetileg: "Et merito, grates hic et ubique feram."/. Az idézett mű: Eobanus Hessus: Psalterium Davidis carmine redditum. Lipsiae, 1548. Ps. XXX. Exaltabo te Domine quoniam...

30. zsoltár

Nevedet örök dicsérettel említem, Istenem, és oka van, hogy miért teszek mindig így. Mert halálos gyászból emeltél fel engem, s parancsoltad, hogy fejem emeljem a csillagokhoz. És később sem hagytad, hogy ellenségeim bántalmazzanak, hogy bármiféle öröm jusson nekik miattam. Istenem, hatalmas sebből gyógyítottál meg engem, amikor könyörögtem, hogy erőd adjon nekem segítséget. A holtak házába hullottat hívtad vissza az életnek fényére, az is egyedül a te érdemed, hogy még mindig élek. A te jobbod tartott életben engem, hogy el ne pusztuljak, hogy kihülve ne hantoljanak el kiásott földbe. Ó, hírmondók, zengjetek hát az Urnak

dicséretet, üdvösségetek az Isten erős várától függ. Teljes erőtökből teljesítsétek a hozzá méltó fogadalmakat, hogy kik emlékeznek rá, zengjék szent nevét. Haragja rövid, gyorsan elszáll, szempillantás alatt elmúlik, amilyen gyors a felhőből kicsapó villám. Életet ad azoknak, akiket szeret, életünket vezérli; mikor már elpusztultam volna, visszaadta életemet. A tegnapi alkony még keserves sírást hozott, a reggel már mérhetetlen boldogságot szerzett. Míg jósorsom boldog ábrázattal nézett rám, úgy hittem, örökké megmaradhatok ezen a helyen. Mert szent akaratod megerősítette királyi méltóságomat, mely oly szilárd, mint a kőszikla, ha te vezérelsz. Ám később, amikor békés arcodnak fényét elfordítottad, felkavart lélekkel, mélyen megrettentem. Hozzád menekülök könyörögve, a te helyeslésedet várom, szálljon fel panaszom trónod elé. Mit számít neked, és mi haszna lesz, ha testem az emésztő, nedves földbe teszik? Vajon ünnepel-e téged a terméketlen por? Vajon hirdetik-e majd hűségedet az elhantolt csontok? Most könyörgök: hallgass meg, Atyám, és szánd meg a szorult helyzetben a könyörgőt, mert hatalmadban áll: segíts! Te fordítottad gyászom boldog örömre, s vidám táncba fordult a fájdalmas panasz. A halál bugyrából te szabadítottad ki testemet, igaz örömbe öltöztettél. Hogy nyelvem örökké zengje dicséretedet, s ne hallgassanak nevedről dalaink. Tetteid dalolom örökké, minden létezők legnagyobbika, neked adok méltán hálát itt és mindenütt.

(164) 5. wlnere = vulnere

24. /culminis/

37. corpora /a-ja e-ből javítva/

(165) 2. /LINGVA/

2. /NEC SILEANT/

6-10. Báthory ezeket a sorokat utóbb írta a 128a lap aljára.

7. Meg /M-je es-ből javítva/

9-10. hogy még mielőtt kiáltottam volna, meghallgattál

engem /vö. Iz 65,24./, hogy sem kiáltani, sem szólni nem tudtam

11-16. Jób is tanusítja, hogy a régi, szent atyák is ismerték a háromság titkát. Hogy ő /tudniillik Jób/ az Isten előtt sem volt közönséges férfiú, azt a próféta bizonyítja, mikor általa ezt mondja az Úr: "Ha ama három férfi lesz is a földön, Noé, Dániel és Jób, ..." Ez 14,14.

13. wlgaris = vulgaris

14. dominus. ⟨Si moises iob samuel⟩

15. a margón: Ezeccil 14

17-20. Veszedelmével viaskodva így vall tehát Jób is az egység háromságáról és Isten fiának megtestesüléséről: Krisztus, az ő halála, vége és feltámadása által a mi feltámadásunkat is megjövendöli.

19. mortem /betoldva/; quoque et /et betoldva/

27. Jób 19,25.

27. a margón: vulgata

28. a margón: pagninus - Pagninus /Pagnino, Santes, 1470-1541/: olasz dominikánus szerzetes, orientalista és bibliafordító; Lyonban, 1528-ban jelent meg először bibliafordítása kommentárjaival.

28-29. "Ego quoque noui redemptorem meum esse uiuentem, et nouissimum qui super terram surget." Jób 19,25. Biblia utriusque Testamenti. Pars 1-4. Ed. Robert Etienne. Trad., comment. Santes Pagnino, François Vatable, Theodore de Bèze. Genf, 1557. Tom. II. p. 300.

30. a margón: wlgata

30-32. Jób 19,26.

33. a margón: pagninus

33-34. "Quem ego uisurus sum »mihi, et oculi mei« conspecturi sunt, et non »alienus«: defecerunt renes mei in sinu meo." Jób 19,26; Pagninus i.m. tom. II. 300.p.

35-36. Jób 19,27.

35-36. a sorok széljegyzete: vulgata optime redit - a Vulgata adja vissza legjobban /?/

(166) 5-6. "az idők teljességében" Ef 1,10.

12. Atiak /atiak-ból javítva/
15. Jób tanusága szerint
19-20. Pagninus: és miután bőrömet elpusztították /Pagninus i.m. tom. II. Liber Iob 19,26. p. 300./, ezt is /?/ később feltámasztották.
21-24. Jób 19,26.
26. a bölcshöz képest a legkielégítőbben
31-32. patri passianusok - eretnek mozgalom a III. században. Azt vallották, hogy ha az Atya és a Fiú egy, akkor az Atya szenvedett a kereszten.
35. zemely /betoldva/
36-(167) 1. Jób 33,4.

(167) 2. innen ⟨h⟩
4. ismert⟨en⟩ek es uallott⟨an⟩ak
4. hit⟨an⟩ak
11-12. "Az istenek, kik az eget és a földet nem csinálták, elvesszenek." Jer 10,11.
19. Adamba ⟨ualo⟩
31. 1Móz 2,7. /lefordítja a 31-32. sorban/
32-34. (Hogy mint vélekednek az élet beleheléséről Kálvin és más tudós férfiak, olvassák el, akik akarják.)

(168) 2-3. orzagaba ⟨egiedöll⟩
4. aki egy és három Isten...
6. /est/
6-8. Csak a lélek él, minden más halandó - latin közmondás - Mindig azért kell imádkozni, hogy ép testben ép legyen a lélek. A többit Isten megadja, nem pénzért, hanem szeretetből. Juvenalis IV. 10. 356. sor.
13. "Haragom dühét nem fogom kitölteni..., minthogy Isten vagyok és nem ember". Oz 11,9.
14-15. ld. (5) 6-8. jegyzetét

(169) a 131b lap üresen maradt. Új mű kezdődik, a hitvitázó traktátus.

(169) 1. A lapsorrend megváltoztatásának oka: Báthory a 151b oldalon összefoglalja értekezése szerkezetét: 3 rész-

ből áll. Az első az Atya, a második a Fiú, a harmadik a Szentlélek isteni természetének bizonyítását tartalmazza. /az első részből nem maradt ránk semmi, a harmadik a 152. levéllel kezdődik/. A 156-163. levelek a Krisztus-istenség bizonyításához tartoznak /az angyalok nem Jehovák, Krisztus pedig Jehova, noha "asszonyállattól" született/, ezért soroltuk a ránk maradt első részhez, vagyis a mű második egységéhez. Azért a legelejére /a kéziratban a traktátus a 132. levélen kezdődik/, mert a 132-151. levélig nagy vonalakban egységes a gondolatmenet, így a közbeékelés nem látszott célszerűnek.

1. Myndazaltal /tal betoldva/

18-24. 1Móz 32,24-30.

25-26. 1Móz 32,31-32.

(170) 1-2. Zsolt 145,16.

11-13. 1Móz 48,16.

18-19. 1Móz 49,10.

21. hirdetői ⟨mind⟩

29. A lapsorrend megváltoztatásának oka: a 156. és 158. levelek a Bibliában megjelenő angyalok személyével foglalkoznak, a felsorolás a 156b lapon kezdődik, s a 158a-n folytatódik. Ezt a felsorolást a más témájú 157. levél megszakítaná.

29. Lk 1,13-17; 28-37.

33-35. Józs 5,13-15.

34. ⟨?⟩ ugian

35-37. Józs 6,26.

(171) 3. Mikor /javítva/

6-7. 4Móz 23,12.

16-17. "Mert nem ti vagytok, akik szólni fogtok, hanem a ti mennyei Atyátoknak lelke az, ki szólni fog tiáltalatok." Mt 10,20.

31. tugiuk /tagiak-ból javítva/

32. engedelmes ⟨zegegi⟩ zelegi /betoldva/

35. tiztessegedbenis /d betoldva/

36. soha ⟨be⟩

(172) 1-5. "őbenne lakozik /az istenségnek/ minden teljessége" Pál apostol /Kol 2,9./; Ugyancsak ez az apostol 2Kor 5,/19./: "Mert az Isten a Krisztusban volt, ki megengesztelte magának e világot", Ugyancsak az Írás mondja: Isten egyházát a saját vérével szerezte. vö. Csel. 20,28.

5-7. Iz 43,10-11.

6. utannam /u javítva/

6. sem ⟨sem⟩

7-8. Iz 44,6.

10. 44 /betoldva/

12-14. Iz 44,6; Jel 1,8; 21,6; 22,13.

18. 8 /betoldva/

18-19. Iz 7,14.

20. Iz 9,6.

26. az züztül /az feg-ből javítva/

(173) 7-9. Ef 4,18. - mint Pál /mondja/

14. azoniallatot, ⟨Betula⟩ Alma /betoldva/

14. ⟨hanem⟩ Mert

14-15. leannak ⟨Alma⟩ BETVLA /betoldva/

17. Magua /M-je es-ből javítva/

18. chiak ⟨ember⟩ ember /betoldva/

21. könyvében

22-23. Jézus Krisztus igazi zsidó, és Ábrahám magva. A hetedik kötetben, Luther, Martin: Omnia Opera. Tom. 7. Witeberg, 1557. Libellus Martini Lutheri, Christum Iesum, Verum Iudaeum et semen esse Abrahae, e Germanico versus, per I. Ionam; vö. Zsid 7.

25-26. Gal 4,4. /a 26-27. sorban lefordítja/

30. 1Móz 3,15.

(174) 13-19. Lk 1,35. /lefordítja a 16-19. sorokban/

21. lehete⟨t⟩

27. TESTbenn /TEST javítva/

(175) 7-9. lefordítja a 9-11. sorban

24-25. Jn 5,17.

25-27. Jn 5,21.

28. Jn 14,1.

28-29. Jn 17,21.

(176) 2. Igaz /Egaz-ból javítva/

5-6. ö is ⟨hasonlo⟩ Egienlö /betoldva/

7. Egiebben /javítva/

12. Hogy /betoldva/

13. Zsolt 2,12.

14-15. Mt 11,6.

16. a margón: psal: 2

19-23. Bölcs 9,1-2.

24. egiütt /betoldva/

24-26. Bölcs 9,9.

27. Bölcs 9,11.

30. a margón: ps: 33.

30. Az /az-ból javítva/

30-32. Zsolt 33,6.

33-34. Iz 66,2.

35. Pagninus és Vatable így fordítják: "Omnia namque ista manus mea fecit, et uerbo mea facta sunt omnia haec." Pagninus i.m. Tom. II. Iz 66,2. p.213.

(177) 1. caldeusban: az ókori dél-mezopotámiai arameus néptörzs nyelve; a bibliai arameus nyelv helytelen megnevezése

8. az az ⟨me⟩

10-11. "Te vagy ama Krisztus, az élő Isten fia." Mt 16,16.

13. Jordan /J-je i-ből javítva/

15-16. 1Pt 1,10-12.

17. ki ⟨altal⟩

26-27. Gal 4,6.

28. Róm 8,9; 29-30.

29-30. 2Tesz 2,8.

31-33. Fil 1,19.

37. vö. Mt 7,11. /lefordítja a (178) 1. sorban/

(178) 12-14. Zsolt 7,9; Jer 11,20; 17,10; 20,12.

16-36. Jer 10,10-14.

23. az ⟨Egeket⟩ földet

23. hatalmaual /u javítva/

29-30. uillamlasokat ⟨a?⟩

34. baluany⟨zo⟩

37. et /javítva/

(179) 4. ez az igaz Isten és az örök élet vö. Jn 17,3.

5. Jn 14,6.

8. "Názáretbeli Jézus, Zsidóknak Királya" Jn 19,19.

22-23. Mt 27,54; Mk 15,39.

30. ⟨zefeketis⟩ Zeleketis /betoldva/

30-31. Jer 10,13-14.

31-35. Jób 26,11-12.

34. üüti az ⟨tengert⟩

36-37. Krisztus hajócskán hányódik, de nem merül el. Szunnyad, de nem alszik, parancsol és engedelmeskednek a szelek és a tenger. vö Mt 14,22-23.

(180) 2-8. Zsolt 24,1-3.

5. bármelyiket választhatod, olvasó

8. /A következő két sor: ⟨Tieid az egek, s az földis tied / az földnek kereksegett⟩

14. Az eredeti kéziratban a 132. levélen kezdődik el a hitvitázó traktátus megmaradt része.

14-15. 4Móz 24,17.

16-23. Zak 9,9.

21. Igaz /I-je k-ból javítva/

28-33. Bölcs 2,12-13.

29. azert /betoldva/

29. ⟨alnoksagall⟩ az igazatt

29. haznos⟨sa lezenn⟩ minekönk ⟨mert igenn⟩

30. es/betoldva/

34. Részben a Vulgata, részben Pagninus tartalmazza, Pagninus i.m. tom. II. Bölcs 2,12-13; 17-20; 94-95. p.

35-(181) 8. Bölcs 2,17-20.

(181) 4. ellenkezöynek /y-ja ie-ből javítva/

4. gialazattall /ll-je tt-ből javítva/

5. ötett /1. t-je k-ból javítva/

7. rutsagos ⟨gialazatos⟩

16. psal: 2ij = Zsolt 2,2.

18-20. Zak 11,12.

20-22. Mt 27,6-7.

26. 4Móz 21,6-9.

34-35. caput XXXiiij = caput 34.
36. ur /betoldva/
36-37. Ez 34,11.
(182) 1-5. Ez 34,16.
7-8. Ugyanez az Izaiás így szól: "Mint a pásztor, úgy legelteti az ő nyáját" /Iz 40,11./, és ugyanott Úrnak és Jehovának nevezi őt.
18. uartak ⟨az⟩
23-24. ahogy Pál és János is bizonyságot tesznek róla
26. Zsolt 35,11.
27. Zsolt 22,1.
30. az ő ⟨idei⟩
31-34. Iz 53.
33. korona ⟨alatt⟩ alatt /betoldva/
(183) 1. Jn 19,5.
6. erettetek ⟨unok⟩
8-10. Csel 20,28.
11. ember ⟨az daniel⟩
12-20. Dán 3,24-25.
26. a 95. sorban vö. Dán 3,28.
31. Monoszlóy András /1552-1601/ - Telegdi Miklós köréhez tartozó katolikus teológus. 1589-ben két műve jelenik meg: "A szenteknek hozzánk való segítségéről való hasznos könyv" /De invocatione et veneratione sanctorum/, és "Az üdvösségre intő képeknek tiszteletéről való igaz tudomány". Báthory mindkét tant támadja értekezésében. Gyarmathi Miklós királyhelmeci prédikátor 1598-ban írt vitairatot Monoszlóy: "A szenteknek ..." c. könyvéhez, melyet Báthorynak ajánlott.
35-37. Jn 3,16.
(184) 4. a margón: SIBILLA PERSICA:
4-10. vö. Mt 14; Mk 6; Lk 9; Jn 6. /a 11-19. sorokban lefordítja/.
7. haec illa de operibus mediatoris - a közbenjáró munkálkodásairól így emlékezik meg /ti. a Sibylla-könyvek: Sibyllinorum Oraculorum Libri VIII. Addita Sebastiani Castalionis interpretatione Latina, que Greco

eregione respondeat. Basel, 1555. Liber I. p. 66-67.
8. a margón: SAMIA
10. coronasti ⟨horr⟩
10. /fele/
34. a margón: 1. petri 2.
34. az ellentétes tudományhoz tudatosan ragaszkodnak vö. 2Pét 2.
(185) 8-9. "ki az égig felmagasztaltattál, a pokolig levettettél" Mt 11,23.
10-13. Mt 11,21-24.
18. uoltat es /betoldva/
36. semmi és senki
(186) 7. a lapsorrend megváltoztatásának oka: Dávid 145. zsoltára a 164a lapon kezdődik /1-8. vers/, és a 136a-n folytatódik /9-10./, Így tehát a 135. és a 136. levelek közé ékelődik a 164.
7-26. Iz 42,1-7.
25. es /et-ből javítva/
37. es az ⟨bel⟩ bell /betoldva/
(187) 2. Isteni /ettől kezdve két sor áthúzva/ : ⟨?⟩
2-3. chelekedetiröll bizonsag az zent irass /betoldva az áthúzott sorok helyett/
5. es ⟨kek⟩ kekeiuell
6-8. Zsolt 146,1-2.
7. Jehouat /mindkettő javítva/
10. Ittem /Ibidem-ből javítva/
10-22. Zsolt 146,5-10.
15. ahogy Krisztus 5000 embernek vö. (184) 4-10. jegyzetét
30. Dauidis /betoldva/
35. Messiasnak ⟨Dauid⟩
37. bennek /betoldva/
(188) 5-6. és mindenkit, aki szenvedett
14-16. Iz 40,3.
24. engedeem/3. e-je betoldva/
24-25. Iz 50,6.
25. gialazat /vagy/ gialazas /?/

26-28. Iz 40,11.
35-36. Jn 10,14-17.
(189) 1. neuet /1. e-je betoldva/
6-8. 2Móz 4,16.
2-10. Zsolt 88,6.
18. ö /betoldva/
24. pedig ⟨Mosest⟩ ⟨Aront⟩ Mosest /betoldva/
24. sem ⟨Mosesnek⟩ Aronnak /betoldva/
31-32. Iz 35,4.
32-34. Iz 35,5-6.
35-36. Iz 40,10-11.
(190) 5-6. nieluek /k betoldva/
17-19. 1Móz 19,24.
22. a lapsorrend megváltoztatásának oka: a 137, és 142. levél az ariánusoknak egy Krisztus istenségét tagadó érvét ismerteti: az Írás néha Jézus nevét embereknek is tulajdonítja. A két lap ezt cáfolja: Krisztus nem tisztviselő. Csak ezen a két levélen van szó a tisztviselők, fejedelmek elnevezésének szokásáról. .
29. est ⟨nobis dominus⟩
29-30. "Annak a tartománynak az ura, nagy kemény beszédekkel szólt minekünk." 1Móz 42,30.
31-32. 1Móz 1,1.
(191) 14. Zolla /betoldva/
14. ferfiu ⟨az f⟩
14. Vrai ⟨az föl⟩
14-15. 1Móz 43,30.
(192) 8. a lapsorrend megváltoztatásának oka: Báthory a 141a lapon az ariánusok újabb három ellenérvét idézi, majd a 138. levéltől kezdve sorra cáfolja ezeket.
8. a 141a oldal első három sora hiányzik
17-18. 1Móz 18,17.
22-23. öröke ⟨ualo Isten⟩ ualo Isten
26. örökkeualo /betoldva/
29. az eretnekek és zsidók mondásai
30. a 141b oldal első három sora hiányzik
31. halandó teremtményekkel

(193) 2. teremtesebenn /4. e-je betoldva/
6-8. a szent és oszthatatlan háromság közös szándéka és végzése alapján
10-11. Jel 5,12.
11-14. Ef 1,4.
28. Jesus ⟨az ket s⟩
29-30. 1Móz 18,17.
35. Angiall /betoldva/
(194) 4. mert ⟨ötet⟩
5-9. 1Móz 18, 19.
6. hazanak ⟨holta⟩
9. zollott az Jehoua /betoldva/
17. Haat ⟨innen⟩
21. nekik /betoldva/
29. Nem /N-je m-ből javítva/
(195) 2. A lapsorrend megváltoztatásának oka: eredeti helyére a 145. levél nem illik, hiszen a tanácskozás kérdését tárgyalja, így tartalmilag ehhez a részhez tartozik, amivel a 138b is foglalkozik.
7-10. "Kicsoda igazgatta az Úrnak lelkét, vagy ki adott neki tanácsot vagy tanította őt? kicsoda igazgatta őt az ítéletnek útjában, hogy hogy őt tanítaná bölcsességre, és megmutatná neki az okosságnak útját?" Iz 40,13-14.
25. teremptuenn ⟨ez⟩ ö /betoldva/
33. mondgia /gia betoldva/
35-(196) 2. Iz 40,13-14.
(196) 4-11. Iz 40,13-14.
8. ki ⟨tanitotta⟩ igazgatta /betoldva/
17-18. 1Móz 1-3.
22-23. Jn 1,18.
30. uala /betoldva/
33. Azys /javítva/
(197) 1-5. Ef 1.
9. önteny /1. n-je betoldva/
9. az ⟨imatsag⟩ kegielemnek
10-11. "És kiöntöm Dávidnak házára ... a kegyelemnek és a

könyörületességnek lelkét" Zak 12,10.
12-15. Jn 20,22-23.
15-16. Jn 14,6.
16. Utt /Elet-ből javítva/
19. "Én vagyok e világnak világossága" Jn. 8,12.
32-34. Péld 16,5.
(198) 3-5. Róm 9,20.
15. o testamentom⟨nal⟩
26. Lk 24,13-27.
28-30. Péld 26,5.
35-37. Csel. 2,38.
(199) 1. A lapsorrend megváltoztatásának oka: a 157. levél az eredeti sorrendben nincs a helyén, a 156-nak közvetlen folytatása a 158, mely szintén Krisztus örökkévalóságáról, kettős természetéről szól. A 140b oldal vége a bolond eretnekeket kárhoztatja, megtérésre int, éppúgy, mint a 157a eleje.
2-3. Jer 8,9.
7-8. Ef 5,14.
8. az az, az bünböl /betoldva/
10. mind ⟨mind⟩ eletembenn
21. a margón: psal 110
21-24. Zsolt 110,4.
24. Salem - korai egyházatyák Jeruzsálemmel azonosították; a Jordánhoz közeleső város, itt volt Melchisedek palotája, s ez volt Keresztelő János helye
34. /Isten/
(200) 4. Meeg /2. e-je betoldva/
5. zeekit /2. e-je betoldva/
11. a lapsorrend megváltoztatásának oka: a 165. levél tartalmazza az unitáriusok ellenérvét a kétféle örökkévalóról, ami nyilván megelőzi cáfolatát, amelyet a 143. levélen olvashattunk. A 165. levél Pál apostol idézetére a 147. utal vissza a gondolatmenet lezárásakor.
11. haatt /2. a-ja betoldva/
11-12. "Távozzál el éntőlem Sátán". Mt 16,23.

22-25. 2Kor 5,1.
26-29. Mt 25,34.
28. uettetesytöl /y-ja e-ből javítva/
(201)14. /messias/
15. az eggi zemelybenn közbeiaro /betoldva/
18-19. Zsolt 45,6; 145,13.
19. és más próféta is ezt mondja
21. Messias /betoldva/
22-23. Zsolt 2,7-9.
28. uralmának nem lesz vége vö. 18-19. sorok jegyz.
29-34. Jeruzsálem ostromakor, Acház, az istentelen király idejében Izaiás Krisztus születéséről jövendölt, s azt mondta, Krisztus őket fogja szolgálni. Minthogy még nem született meg, azért Macher-salal-chas-baznak nevezi őt, ahogy Gualterus mondja: gyors prédálónak és zsákmányra sietőnek. vö. Iz 8; 8,3; 34-35. - Biblia Sacrosancta Testamenti Veteris et Novi Pars 1-3. Ed. trad. Leo Juda, Theodor Bibliander, Conradus Pellicanus, Rudolphus Gualterus. Tiguri, 1544. - Iz 8,3; p. 213-214; Iz 8,34-35; p. 221-222.
32-33. Gualterus, Rudolphus /1518-1586/ - Zürichben működő protestáns teológus.
31. et ⟨?⟩
(202) 1. Ki⟨t⟩
3-14. Csel 2,30.
6. menesuel /uel betoldva/
15. örök⟨?⟩
15-16. Mik 5,1.
16. a margón: michae 5.
29. nem ⟨rekeztetik⟩ rekeztetik
(203) 1-2. Isten az Istentől, ember az embertől.
12-14. Jn 1,18.
15. Atiatol /betoldva/
17. Attianak /A-ja a-ból javítva/
21. A lapsorrend megváltoztatásának oka: ebben a részben a Bibliával igazolja Krisztus Jehova voltát Báthory, a 157. és a 146. levelek között ez adja a szoros lo-

gikai összefüggést.

25-27. Amikor Izrael Istene eljön bosszúállásával, szolgái népének jutalmát is megítéli. vö. Róm 12,19; Zsid 10,13.

29-31. Fil 2,7.

34. ideigg /betoldva/

(204) 3-6. Jer 23,5-6.

7-12. Jel 1,8.

10-11. uagyonn /uala-ból javítva/

12-16. Iz 44,6.

17-18. Jel 1,8.

26. mate⟨tt⟩

(205)13. ad ⟨tessal⟩ corin /betoldva/

14-17. 2Kor 5,1.

15. ualo ⟨epoletett⟩

25-26. "Az én Atyámnak házában sok hajlék van, mert ha másképp volna, megmondottam volna nektek." Jn 14,2.

(206)10-13. Iz 45,23.

15-17. Fil 2,10.

17. ⟨?⟩ ad rom

17. Róm 14,11.

18-20. Zsolt 16,8.

22. soha ⟨be⟩ be

25-26. "Azt mondja a balgatag az ő szívében, nincsen Isten." Zsolt 14,1.

(207)24. Nem /N-je az-ból javítva/

27-28. Mt 9,20; Mk 5,25-29; Lk 6,19.

35. zollottaak /2. a-ja betoldva/

36. tanitottaak /2. a-ja betoldva/

(208)10-13. Mondom azert ... /kezdetű mondat betoldva/

24-26. Csel 3,1-8.

30. egez ⟨?⟩ az /betoldva/

33. 2Kir 5.

34-35. 2Kir 4,8-37.

36-(209) 3. 1Kir 18,36.

(209) 4-6. Ez 16.

22-24. Jn 2,19.

25-27. Jn 10,18.

(210) 4-5. Ahogy Ágoston mondja: imádkozik mint /?/ ember.

6-8. Lk 7,11-14.

9-11. Mt 5,23-27; Mk 4,35-41; Lk 8,22.

28. "fogva vivé a fogságot" Ef 4,8. vö. Zsolt 68,18.

30-31. eleibenn ⟨harog⟩

(211) 5-7. Mt 27,40; Mk 15,30-32; Lk 23,35-37.

14. /uagiok/

16. tiztogas ⟨zentt⟩

33. külömbenn ⟨uallanom⟩ uallanom

34. Fiutt /tt javítva/

37. mint /t-je z-ből javítva/

(212) 1. zerent /z-je t-ből javítva/

2. urnak ⟨bezede⟩ bezede /betoldva/

2-5. Zsolt 32,6.

14. Jehouanak ⟨bese⟩

14. Neuezy /N javítva/

15. külömb, ⟨maas⟩

17. Istensegek /k betoldva/

(213) 4-5. Zsolt 33,6.

5. Auagi az ⟨Fiual⟩

9. ⟨h⟩az teremtett

9-11. Zsolt 104,29.

13-14. 1Móz 1,2.

14. A lapsorrend megváltoztatásának oka: a 144. levél a Szentlélek istenségének kérdésével foglalkozik, így nem tartozhat a krisztológiai részhez. /152b/ utolsó mondatát folytatja a Mózes első könyvéből vett idézettel annak igazolásául, hogy a Szentlélek is részt vett a teremtésben.

20. Emittes /2. e-je i-ből javítva/

20. ualozonkatt /vagy/ ualo zonkatt

20-28 Zsolt 104,29-30

22. eorum /betoldva/ ⟨suum⟩ aufert

23. Bochia ⟨sd ky⟩

27. lelke⟨ne⟩tt

28. ⟨Isaiasonkis⟩ dauidonkis 33 /betoldva/

28-30. Zsolt 33,6.
29. egek /ekek-ből javítva/
30. Isaias /I-je E-ből javítva/ ⟨mas⟩
32. ki ötödik evangélista
32-34. Iz 48,16.
33. az ⟨ur külödöt⟩ ur
(214) 8. profetat, ⟨noha⟩
9. az atyától különálló személy
9-13. Zsolt 138,7.
21. ertelmönk ⟨me⟩
27. üduözültenek /2. e-je betoldva/
33-36. Lk 24,13-27.
37. eztis /betoldva/
37. a margón: psal. 33.
(215) 9. zentfiara /t betoldva/
15-16. Mk 16,16.
16. hizen ⟨es meeg ? ?⟩ el ne uezzen
20-22. 1Jn 5,7.
21. Ige /betoldva/
24. Krisztus más vígasztalót ígér. vö. Jn 14,16.
27. három és egy
30. Istentöl ⟨zaz⟩
31. kereztieneknekis /2. n-je javítva/
33-(216) 2. Róm 8,26-27.
37. akki ⟨tugia⟩
(216) 5-6. "és kiöntöm Dávidnak házára ... a kegyelemnek és a könyörületességnek lelkét" Zak 12,10.
13. tyztet /1. t-je zből javítva/
14-15. teremte⟨e⟩tte
17-18. "és megújítod a földnek színét" Zsolt 104,30. - és az Úrnak lelke lebegett a vizek felett vö. 1Móz 1,2.
27-28. a margón: Johan: 14
29. Jn 14,26.
33-34. es adatik az hiueknek /betoldva/
(217) 2-6. Mt 12,31.
15-17. 1Móz 32,10.
17. aut irgalmassagidnal /betoldva/

20. Igaz, mert /betoldva/
20-22. Kol 2,9.
34. Istent ⟨az ö zentlelket⟩
35-(218) 1. "Ők pedig engedetlenek voltak, és megharagí-
tották az Istennek szent lelkét, annakokáért lett őnekik ellenségük, és hadakozott őellenük." Iz 63,10.
(218) 5. sidoknak ⟨hadnagiok⟩
9. Jób 33,4.
12. a margón: Job 33.
13. es Jehouanak /betoldva/
13-14. a margón: Gen. 2.
14-15. 1Mózs 2,7.
16-21. Lk 1,35.
28. altal ⟨zallatt az⟩
33. kinek művei /egymástól/ elválaszthatatlanok
(219) A kézirat legutolsó, 166. levele még egy verset tartalmaz a 166-a oldalon. A vers más kéztől származik, s s stílusjegyei sem utalnak Báthory-műre. A Régi Magyar Költők Tára XVII. sz. 1. kötete közli a 249. oldalon, feltételesen s erősen megkérdőjelezve, Báthory másik, a kéziratban is szereplő költeményéhez csatoltan.